

**Спадар Аляксандар
СІЛЬВАНОВІЧ**

*Нараджэньне Тваё, Хрысьце Божа наш, асьвяціла людзей
сьвятлом розуму. Бо тыя, што служылі зоркам, зоркаю-ж
былі навучаныя пакланяцца Табе, Сонцу праўды, і ведаць
Цябе, Усходзе з вышыняў. Госпадзе слава Табе!*

ведамы грамадзка-культурны, палітычны і
рэлігійны дзеяч у Нью Брансвіку, ЗША.,
няўтомы змагар у барацьбе за беларускае
адраджэньне і дзяржаўнасьць, вялікі
патрыёт свайго народу.

Дарагі Аляксандар! Вітаем Вас на
старонках нашае незалежнае газэты.

Вясёлых Калядаў, Шчасьлівага Новага 1999-га Году і Сьв. Богаяўленьня!!!

Жадае ўсім чытачам газэты — Выдавец і рэдактар.

КАЛЯДАВАНЬНЕ

На Каляды хадзілі ў вёсках ад аднаго
двара да другога калядоўшчыкі і сыпавалі
песьні — калядкі і шчадроўкі. Звычайна
збіраўся гурт моладзі, дзе былі і музыкі, і
сьпевакі, і механоша. У першую чаргу яны
славілі гаспадара і яго сям'ю, сыпавалі ім такія
песьні, дзе гучалі найлепшыя пажаданьні. І
хата і гаспадарка селяніна ў гэтых песьнях
выглядаюць як цудоўныя палацы, поўныя
ўсялякага добра, у хлябах статкі жывёлы, на
стайні вараныя коні і г. д.

Гаспадары шчодро ўзнагароджвалі
калядоўшчыкаў пірагамі, каўбасамі, сырам, а
механоша складаў усё гэта ў мех. І потым
калядоўшчыкі ўсе разам частаваліся. Часта
калядоўшчыкі хадзілі з так званай "казой".
"Казой" апрапаналі каго-небудзь з калядоў-
шчыкаў: выварочвалі кажух навыварат,

прымацоўвалі зробленую з паперы ці з
драўляных пласцін казіную галаву. Такая
"каза" камічна скакала пад сьпевы
калядоўшчыкаў. Гэты абрад ідзе з сёвай
даўніны. Некалі каза мела ў калядным абрадзе
магічную ролю, сымбалізавала дабрабыт,
пладавітасьць хатняй жывёлы.

Падобна "казе" былі і ваджэньні
"мядзеведзя". Мядзеведзь быў сымбалам сілы
і здароўя. Разыгрываліся камічныя сцэны,
сьпяваліся калядныя песьні, а прадстаўленьне
заканчвалася зборам грошай ці прадуктаў у
карысьць калядоўшчыкаў.

Г. Пятроўская

Неба і Зямля

Неба і зямля, неба і зямля,
радасна сыпяваюць.
Ангелы сьвету, ангелы сьвету,
дзіва абвяшчаюць.

Хрыстос радзіўся, Бог аб'явіўся,
Ангелы сыпяваюць, Бога вітаюць,
Вол з аслом клякаюць, пастушкі
іграюць,
"Дзіва, дзіва" аглашаюць!

У Віфліеме, у Віфліеме,
вясёла навіна:
Чыстая Дзева, чыстая Дзева
нарадзіла Сына!
Хрыстос радзіўся і г. д.

Народжанаму, Народжанаму
Богу паклон дайма.
Слава ў вышніх, слава ў вышніх
Яму засьпявайма.
Хрыстос радзіўся і г. д.

BELARUSIAN DIGEST

Беларускі Дайджэст

1086 Forest Hills, SE.
Grand Rapids, MI. 49546-3616
U.S.A.

Phone: (616) 942-0108; Fax: (616) 942-6364

Publisher & Editor — Nikolas Prusky
Выдавец і Рэдактар — Мікола Прускі

Belarusian Digest, (ISSN 1079-7696) is published monthly by Belarusian Digest, 1086 Forest Hills, SE. Grand Rapids, MI 49546-3616, U.S.A.

Артыкулы і допісы могуць выяўляць пагляды, з якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

Senior European bank official claims the worst is yet to come

By Katerina SUKHOVA

In early October Minsk saw a visit from Lindsay Forbes, European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) deputy head of department supervising banking projects in Belarus, Romania, Ukraine, Moldova, Croatia and Bosnia and Herzegovina.

Aside from inspecting the current credit lines granted by the EBRD to Belarusian companies, Lindsay Forbes' objective was to study the general situation in Belarus, where the bank is administering a 180 million ECU worth program that includes seven projects, among them a credit line for small and medium businesses. The loans are used toward financing 24 projects, with another 18 projects being worked out and the bank going to make a final decision on them later this year. "I believe the level of our involvement is in a way indicative of how foreign investments are being promoted in the country," said Forbes. "If there were more foreign investors interested in working in Belarus, our program would be more interesting. For example, in Croatia the EBRD runs a program worth over 400 million ECU, in Romania 1.4 billion ECU."

Despite the current crisis in Belarus, the bank is going to contribute to improving the country's investment environment by fostering industrial restructuring and state property privatization. "The situation was difficult in the past as well," said Forbes, "But I don't want to dwell on how the situation can be mended, because the whole region has been affected by the Russian crisis. No one can foretell how profound and long-lasting this influence will be." The worst reverberations of the Russian turmoil, said the EBRD official,

will hit Belarus in several months, and "it's difficult to say now how dramatically banks will be hit... The Russian crisis has clearly had a negative impact on bank clients and export opportunities to Russia. The question is whether exports can be restored in the short-run."

In the present conditions, Russian market-oriented Belarusian exporters have only to hope for a quick resolution of the Russian tangle. "The losses (Belarusian exporters will ultimately sustain) will be determined by developments outside of Belarus," said Forbes. The EBRD is also going to wait until the situation rights: "While approving a foreign currency loan, we hoped that our Belarusian partner banks would find companies able to generate income mainly through exports." However, the idea of searching for new markets was confronted with skepticism: "This will take more time, money and advertising. And besides, those things which are accepted in Russia are not necessarily going to be readily welcomed in other countries, in particular, European Union member states," said Forbes.

The EBRD experts were also wary about taking the National Bank promises of a single exchange rate by the year end. "I believe it is a challenging target," said Forbes, "Which can be achieved through drastic, coordinated efforts. But the economic crisis in the region can take its toll." The head of the EBRD representation office in Belarus, Allan Popod added: "It is very important what criteria for the single rate will be used."

Although the situation in the region seems rather unpredictable, the EBRD is not going to quit Belarus, Russia and other CIS states. "We have rooted here," stated Lindsay Forbes, "We have projects to be implemented within the next 10-15 years. We will not give up these loans."

Палітычны вектар ЗША накіраваны на дружбу з Беларуссю

Новы склад дыпламатычнага корпуса пачаў работу ў пасольстве ЗША ў нашай краіне. Аб гэтым паведамляю на афіцыйным прыёме, наладжаным у сувязі з гэтым амерыканскім пасольствам, Часовы Павераны ў справах ЗША ў Рэспубліцы Беларусь Рэндал Лекак. На вечар знаёмства былі запрошаны беларускія дыпламаты, ваенныя, лідэры палітычных партый і грамадскіх арганізацый. Прадстаўляючы сваіх калег, Рэндал Лекак адзначыў, што новая каманда пасольства прадоўжыць

працаваць у напрамку ўзаемаўзаўважэння і супрацоўніцтва паміж дзвюма краінамі нягледзячы ні на якія дыпламатычныя цяжкасці, якія ён назваў часовымі. "Глядзецца ў будучыню нам дапамагае эпітэзімі і дабрыня беларускага народа, аб чым неаднаразова заяўляў і пасол ЗША ў Беларусі Дэніэл Спекхард, які ўважліва сочыць за падзеямі, што адбываюцца ў Беларусі", — падкрэсліў Рэндал Лекак.

Галіна ШАРАБЕВА, БелТА.

Belarus and the West: an uneasy relationship falling to animosity

By Vladimir KOZLOV

The election of Alexander Lukashenko as Belarusian President in July 1994 was not met in the West with optimism. Who was he? It seemed he was just another populist who played successfully on ordinary people's difficult economic conditions and their nostalgia for the Soviet Union. He would be unlikely to pursue with reforms. However, a few days after the second round of voting, Lukashenko gained another label, "the unpredictable man," when he said that market reforms should continue and "only true democracy could save the struggling country." The Western press applauded Lukashenko for these words. He deserved even more compliments for saying that he liked the way Margaret Thatcher went about her privatization program in Britain, "carefully, so people understood and accepted it." Did Lukashenko know much about privatization in Britain? It is very doubtful. He was rather saying what the West wanted to hear from him. The West, however, did not fully believe "the populist" who based his election campaign on closer ties with Russia, among other things.

This idea was soon recalled, as Belarus was in a desperate economic crisis and largely dependent on Russian energy supplies. By that time, Russia had already been accused of trying to restore the Soviet empire by extending influence on CIS countries. However, that trend was natural and unavoidable. Elements of Western democracy planted in post-Soviet countries did not produce any positive results. Ordinary people were still suffering from spontaneous and inconsistent reforms while Western advisers kept saying: "Continue reform, and you'll live better." The utopia of having 15 new states looking up to the West never came true.

Кіраўнік беларускай каталіцкай царквы запрасіў Папу Рымскага Іаана Паўла II наведаць Беларусь

Як паведаміў Беларуска-Польскі Апостальскі Нунцый у Беларусі Дамінік Грушоўскі, 17 кастрычніка, падчас аўдыенцыі ў рымскага пантыфіка групы беларускіх паломнікаў, кардынал Казімер Свёнтэк афіцыйна запрасіў Іаана Паўла II наведаць Беларусь. "Калі Бог дазволіць, то прыеду", — сказаў Папа Рымскі і адзначыў, што атрымлівае ад каталікаў Беларусь мноства лістоў з просьбай наведаць іх краіну.

Камэнціруючы гэтую падзею, Д. Грушоўскі заўважыў, што "ажыццявіць візіт практычна будзе вельмі цяжка і, як я мяркую, рашэнне па гэтым пытанні ўсё будзе прынята". Калі ж візіт Іаана Паўла II ў Беларусь адбудзецца, ён стане першым у гісторыі наведваннем краіны Папам Рымскім.

Як раней паведамляў Беларуска-Польскі Апостальскі Нунцый, больш за 900 хрысціян каталіцкага вераванання ў Беларусі, якія ажыццяўлялі з 12 па 23 кастрычніка паломніцтва ў Ватыкан, 18 кастрычніка ўдзельнічалі ў шматлюднай урачыстай імшы на плошчы Святога Пятра ў Рыме, прысвечанай 20-годдзю пантыфіката Іаана Паўла II. Звяртаючыся да паломнікаў з усяго свету, рымскі першасвятар

The West was becoming more disappointed with Belarus. In March 1995, the IMF withheld a \$250 million loan to Belarus saying it wanted to see more evidence from the Belarusian government of its commitment to implementing reform. Lukashenko promptly promised to press ahead with privatization and said it was the parliament who obstructed reform. Back then, he did not want to enter an open confrontation with the West. At the same time, he was at pains to reestablish ties with Russia.

In May 1995, Lukashenko sponsored a referendum, which really angered the West. People voted for declaring Russian a state language alongside with Belarusian and the restoration of Soviet-era state symbols, although without the hammer and sickle on the flag. The Belarusian people were immediately labeled as "lacking natural identity." The referendum became one of the first significant steps, shaping Lukashenko's political orientation and his methods of ruling.

On September 15, 1995, an accident took place, which made Belarus notorious all over the world and signified the beginning of worsening relations between Belarus and the USA. A U.S.-piloted balloon was shot down by a military aircraft over Belarusian territory and both pilots on board were killed. The military acted in accordance with their instructions, although shooting down a balloon was absolutely unnecessary. Naturally, the accident could be viewed in a different view, but Lukashenko's anti-Western orientation had already become evident, and the story was covered by the Western media not completely objectively. Some of them even said that statues of Stalin still stood in Belarus. The image of Be-

larus as a country moving back to the Cold War period and Soviet times was created.

A previously scheduled visit by Lukashenko to the USA still took place, however no important agreements were reached. The same fall, Lukashenko said his notorious words about his admiration of Hitler's style in an interview with the German periodical Handelsblatt, and his reputation as a dictator and admirer of Hitler and Stalin was completed. Belarus became something of an evil country in the center of Europe, a major concern for all interested in the stability of the region.

In November 1996, Lukashenko again angered the West when he organized a constitutional referendum which extended his term in office and gave him additional powers. Ironically, a few days after the referendum, Belarus sent its last nuclear missile over to Russia. Belarus, as a nuclear power, ceased to exist. Still, it was and still is considered by many a threat to European stability.

Definitely, the West does not want to have an authoritarian regime in the center of Europe. (Lukashenko's regime is rather authoritarian than dictatorial. To call him a dictator would be either exaggeration or a sign of misunderstanding of the actual situation in Belarus.) Despite Lukashenko's unpredictability, it is clear to everyone that he is least interested in good relations with the West. Western countries, on the other hand, view him as a dictator and both sides do everything to upset and irritate each other. All post-referendum tensions between Belarus and the West, including the recent "diplomatic war" over Drozdy, can be viewed as a series of actions aimed at further destroying relations that are unlikely to be improved in the near future.

Could a different scenario of relations between Belarus and the West have been followed? Some analysts point out that Belarus received little aid compared with Russia and Ukraine. That is true. Belarus was, to some extent, left alone when the West saw its unwillingness and slowness in reform and the people's "lack of national identity." But what is more important, is the crisis of the idea that market and democratic values could help any post-Soviet country overcome the economic crisis and build a new prosperous society. That turned to be just another myth. Western values do not work in post-Soviet countries. This is one of the conclusions of Belarus' recent history.

Усе разам супраць сурпагу

Дзяржаўны падатковы камітэт Рэспублікі Беларусь звяртае ўвагу насельніцтва краіны на стаўшую больш частымі выпадкі рэалізацыі алкагольных вырабаў нізкай якасці, выпушчаных самацужным спосабам. Яны прадаюцца некаторымі прадпрыемствамі гандлю і грамадскага харчавання пад выглядом і маркай прадукцыі афіцыйных прадпрыемстваў-вытворцаў.

Аб гэтым паведамліў БелТА ў прэс-цэнтры галоўнай падатковай арганізацыі краіны. Аб усіх такіх выпадках Дзяржаўны падатковы камітэт заклікае грамадзян рэспублікі паведамляць гэтаму ведамству, а таксама яго інспекцыям па месцы жыхарства, указваючы месца куплі і назву алкагольнага выраба для прыняцця адпаведных мер.

БелТА.

Марат ГАРАВЫ.

Падаецца да ведама наш e-mail address: bdigest@iserv.net

Чым мы будзем карміць расійскую армію?

«Народная Воля»

Вядома, што 16 кастрычніка 1998 года ў Маскве адбылося пасаджэнне выканкама так званата Саюза Беларусі і Расіі. Кіраўнікі ўрада падпісалі пяць пагадненняў, якія афіцыйна беларуская прапаганда лічыць вельмі выгаднымі для Беларусі. З асаблівым захапленнем яна расхвалвае пагадненне аб рэструктурызацыі доўгу «Газпрому». Маўляў, на 200 мільянаў долараў адправім харчавання ў Расію і будзем зімаваць у цяпле.

Расійскія сродкі масавай інфармацыі падпісанні пагадненняў тлумачаць больш падрабязна. Так, газета «Известия» за 17 кастрычніка ў артыкуле «Союз нерушимый на хлебе и газе» піша, што беларускія даўгі Маскве да канца года вырастуць да 550 мільянаў долараў. Пагадзіўся іх будучы такім чынам: 200 мільянаў — харчаваннем, на 200 мільянаў Расія купіць беларускіх дзяржаўных аблігацый, на 50 мільянаў Беларусі адручыць прамисловых тавараў і 100 мільянаў павінна пералічыць, як кажуць, «жывых» грошай.

Далей газета прызнае, што для Расіі гэтае пагадненне не выгаднае, але вымушанае. Пасля абаву рубля Расія пазбавілася імпартага харчавання. Адначасова Беларусь забараніла вываз харчавання ў Расію. Нават з за-

ходных абласцей «кінулі» мільёны на беларуска-расійскую мяжу. Адным словам, Аляксандр Лукашэнка, лепшы сябра расіян, у крытычны момант перакруціў ім кісларод і яны сталі згаворлівымі.

Цяпер разгледзім пытанне аб разліках за газ прадуктовымі таварамі. На першы погляд, праблема тут няма. Назбіраем усяго па трыку: садавіны і агародніны, збожжа і бульбы, масла і мяса. Галоўнае, каб не плаціць валюты. Бо яе ў дзяржаве няма. Але не ўсё так проста. Справа ў тым, што не мы будзем адручаць у Расію лішкі сваёй прадукцыі, а расіяне будуць купляць у нас тое, што ім неабходна. Распрацавана такая схема. Адзін з камерыйных банкаў Расіі выдасць Беларусі крэдыт на 200 мільянаў долараў. Мінск пералічыць іх «Газпрому». Апошні аддае гэтыя грошы Міністэрству абароны Расійскай Федэрацыі як падаткі дзяржаве. А ўжо ваеннае ведамства Расіі купіць у Беларусі патрэбнае яму харчаванне на ўсю суму. Як бачыце, дарога доўгая.

Давайце разгледзім, што мы можам прадаць свайму саюзніку. Найбольш патрэбны для арміі харчовыя тавары: збожжа для чорнага хлеба і круп, бульба, масла сметанкавае і мяса. Сёлетні год у нас лічыцца неўраджайным. Збожжа сабралі

меней, чым у мінулым годзе, на 1,3 мільёна тон. Супрацоўнікі Міністэрства сельгасхарча паведамілі, што трэба купляць за мяжой пшаніцу швэрдых гатункі і фуражнае зерне. На гэтыя мэты пойдзе 90 працэнтаў валюты, вырочанай ад рэалізацыі сельгаспрадукцыі. Відэючна, на продаж збожжыны разлічваць не прыходзіцца.

Асноўным вытворцам бульбы ў нас з'яўляецца прыватна-сямейны сектар. Яго доля дасягае амаль 90 працэнтаў ад агульнага аб'ёму. Тут бульба захоўваецца ў надзейных сховішчах, і лішкі яе нялежыць прадаваць толькі вясной, калі цэны будуць больш высокія. А грамадскі сектар у апошнія гады скараціў плошчу пад бульбу і збірае яе ў межах аднаго мільёна тон. Гэта ў сярэднім па 100 кілаграмаў на душу насельніцтва. Калі адкінуць на насенне, гніенне і раскіданне, то застаецца па кілаграму на адзін зуб. Я не бачу, што тут можна прадаваць.

Застаюцца малочныя прадукты і мяса. Тут сітуацыя таксама не ўсяляе аптымізму. Пагалоўе дойнага статку зменшылася амаль на палову. Надой малака ад каровы ў мінулым годзе быў 2355 кілаграмаў. Гэта — на ўзроўні бабліннай казы. Дарчы, асноўная маса малака надойваецца ў летнія месяцы. Яны ўжо прайшлі. Нездарма ўжо цяпер сустракаюцца перабоі ў гандлі малочнай прадукцыяй. Калі ж мы пусцім усё малака на вытворчасць масла для расійскай арміі, то нам застануцца толькі кефір і маслёнка.

Грамадскі сектар пакуль прэваліруе ў вытворчасці мяса. Яго доля — 75 працэнтаў ад агульнага аб'ёму. Астатняя чвэрць вырабляецца і спажываецца ў прыватна-сямейным сектары. Адсюль у дзяржаўны кацёл нічога не паступае. Такім чынам, мяса калгасаў і саўгасаў можна пусціць на кармёжку расійскай арміі. Але тут у мінулым годзе было выраблена ўсяго па 41 кілаграму на душу насельніцтва. Гэта ўдвая меней за навукова абгрунтаваную норму. Выходзіць, сябе не можам забяспечыць. Куды ні кінь — усюды клін. Само сабою ўзнікае пытанне, чым мы будзем карміць расійскую армію?

У заключэнне скажу, што калгасна-саўгасная сістэма не выканала асноўнай сваёй функцыі — забяспячэнне краіны прадуктамі харчавання. Яна павінна ўступіць іншым, больш эфектыўным формам гаспадарання. Без радыкальнай зямельнай рэформы адолеець глыбокі крызіс сельскай гаспадаркі нікому не пад сілу.

Калі ж урад Беларусі паспрабуе выканаць разгледжанае пагадненне, то яму прыйдзецца ўсе дзяржаўныя рэсурсы накіраваць у Расію, а свой народ пакінуць галодным. Праўдзівасць гэтага пражносу вы, шануюныя чытачы, хутка убачыце на паліцах магазінаў.

Яўген ЛУТІН,
старшыня Беларускай сялянскай партыі.

У СВЕЦЕ

Паводле даных апошняга перапісу насельніцтва (1989 год), у Маскве пражывала 8 млн. 875 тысяч чалавек. З іх рускіх — 7 млн. 963 тысячы. Далей украінцы — 252 тысячы, яўрэі — 174 тысячы, татары і беларусы — 157 тысячы, армяне — 73 тысячы, мардва — 43 тысячы, азербайджанцы — 30 тысяч, грузіны — 20 тысяч, чувашы — 19 тысяч, казакі — 9 тысяч, асеціны — 8 тысяч, малдаване — 7 тысяч, палякі — 6 тысяч, башкіры — 6 тысяч, немцы — 5 тысяч. Акрамя таго, у Маскве пражываюць (у межах 1000—1500 чалавек) грэкі, лезгіны, таты, абхазы, арабы, каралы, іспанцы. Усяго — прадстаўнікі 150 нацыянальнасцяў.

— На 1 студзеня 1996 года ў Маскве былі зарэгістраваны 753 рэлігійныя арганізацыі. З іх 319 знаходзяцца пад юрысдыкцыяй Маскоўскага патрыярхата, а 434 належаць да іншых канфесій. Цікава, што ў пачатку стагоддзя ў Маскве 93,75 працэнта масквічоў спавядалі праваслаўе. А іслам — усяго 0,4 працэнта. Лютаранская рэлігія — 2 працэнта, іудэйская — 0,8 працэнта. А цяпер у Маскве толькі адных мусульман каля 1 мільёна.

Сёлета ў Мінску ў Архіве найноўшай гісторыі пабачыць свет мая кніжка, прысвечаная Беларускай незалежніцкай партыі. Яна будзе складацца з успамінаў яе сяброў, з інтэрв'ю, нарысаў, з партыйных дакументаў, многія з якіх яшчэ не друкаваліся. Прапаную адзін з матэрыялаў кнігі „Вяртанне БНП“.

„Тады мы пачалі дзейнічаць...”

Трэцяга ліпеня 1997 году ў Віленскім аэрапорце мы сустракалі Барыса Рагулю. Чакаючы свайго былога камандзіра, пастроілася невялікая група ветэранаў — вайскоўцаў Наваградскага беларускага эскадрона, батальёна „Дальвіч“, сяброў Беларускай незалежніцкай партыі. Яны прыхалі з Любчы, Слоніма, Баранавіч, Вільні... Рапартаваў і чытаў адмыслова напісаны верш „Швадрон, зважай!“ былы афіцэр Уладзімір Сіўко, абдымаў свайго былога партыйнага кіраўніка Андрэя Вайтовіча...

А пасля, на кватэры Кастуся Шышэ, адбылася сяброўская вячэра „рагуляўцаў“. Ім было што ўспомніць, абмеркаваць, раскажаць... Шмат гаварылі пра Незалежніцкую партыю і яе кіраўніка Усевалада Родзку, які загінуў на бальшавіцкай шчыбеніцы. Задаў некалькі пытанняў Барысу Рагулі і я.

— *Сп. Барыс, калі Вы ўпершыню пачулі пра БНП?*

— Фактычна, дзесці ўжо ў красавіку 1942 года... Пачалося ўсё з таго, што немцы запрапанавалі мне паехаць у Нямеччыну. Яны не ведалі, што я быў у іх у палоне. Між іншым, ніхто ў Наваградку не выдаў немцам, што я ўцеку з палону. А калі б хто выдаў — вярнулі б у лагер...

Я добра ведаў нямецкую мову, працаваў перакладчыкам у камісарыяце. Здабыў іх досыць добрую апінію. Гэта дало мне магчымасць дапамагчы многім беларусам, якім пагражалі расстраляць праз даносы палікаў-перакладчыкаў. Нам удалося пераняць у свае рукі адміністрацыю. Апанавалі мы сваімі людзьмі і камісарыят. А вось паліцыя засталася ў польскіх руках і яна перакупіла польскімі прастыгнуткамі жандармерыю. Яны мелі такую сістэму, якую і мы пасля выкарысталі ў адносінах да Наваградскага СД.

У Нямеччыне мне было важна паглядзець, як маюцца тэя людзі, якія паехалі туды на работу. Я зайшоў у гэтыя лагеры ўсходніх работнікаў, называныя „ОСТ“. Я паглядзеў, што гэта проста канцлагер цяжкай фізічнай працы, дзе людзі галадалі. Беларусы насілі знак „Ост“, як жыды насілі „Зорку Давіда“. Аб'ёму некалькі лагераў і ўжо даставаў у мяне план, што калі вярнуся дадому, забаронім усякі „добраахвотны“ выезд у Нямеччыну. Калі я вярнуўся ў Наваградку, сабраў у семінары хлопцаў і кажу: „Хлопцы, вы едзце на канікулы. Перадавайце, каб ніхто з вёсак на работы не ехаў...“

Тады і паўстала востра гэтае пытанне. Немцы абсалютна не апраўдалі нашага даверу. Павінна была быць Самаахова, але яны не далі зброі. Трэба было шукаць нейкага іншага выхалу. Я спаткаўся тады з Мішка Рагуляй... Але тут немцы даведзілі пра вынік майёй паездкі і звольнілі мяне з працы перакладчыка, і я ўжо не меў больш кантактаў з наваградскім камісарам...

Тады мы пачалі дзейнічаць. Да мяне прыехаў Мішка Рагуля і кажа: „Барыс, нам трэба арганізаваць нелегальную партыю“. Ці Родзку быў пачынальнікам, ці Гадлеўскі, мы не ведалі. Фактычна, мяне ўцягнулі ў гэта Родзку і Мішка Рагуля. Яны казалі, што арганізацыйны з'езд будзе ў пачатку чэрвеня 1942 года ў Мінску, у кватэры шэф папільцы Саковіча. Я ведаў яго, як папільца беларуса. Я спаткаўся з ім пару разоў у Мінску.

— *Хто быў на той парадзе?*

— На кватэры Саковіча быў я, Мішка Рагуля, Родзку, Адамовіч, Шклянак (у пазнейшы час першы намеснік Астроўскага)... Адамовіч, як дазнаўся пра што гутарка, выйшаў. Кажа: „Я ўжо адседзеў у савецкай турме досыць і больш там не хачу быць“. Нас там было сем чалавек. Родзку меў гатовую

праграму беларускай нелегальнай партыі. Мэта яе было паказаць, што беларусы не сьсць ані прасавецкія, ані пранямецкія, а прабеларускія. Вырашылі выдаваць падпольны бюлетэнь... — *Шклянак увайшоў у Цэнтральны Камітэт БНП?*

— Так. Ён фактычна веў аддзел вонкавай палітыкі. Шклянак быў адным з найлепшых ідэолагаў партыі. Акрамя таго, ён быў таксама вельмі добрым палітыкам, які прадбачыў у перадапошнім „Бюлетэні БНП“ падзел Нямеччыны на ўсходнюю і заходнюю часткі. І ён заклікаў, калі хто выязджае, каб не трапіць пад савецкую акупацыю. Была думка, што альянты, пасля перамогі над Нямеччынай, павернуць на ўсход. Ён кажа: „Ты, хто так думае, не ведаюць дэмакратыі. У дэмакратыі, каб змяніць прыяцеля на ворага, трэба шмат часу, гадоў, каб змяніць публічную апінію. Бо публічная апініа вырашае палітыку дзяржавы“. Ён меў рацыю. Амерыканцы не маглі сказаць, што саветы ўжо не прыяцелі, а вораг Амерыкі. Яны не маглі павярнуць зброі, калі б нават і хацелі... Ён прадбачыў правільна. Прадбачыў, што трэба рыхтавацца на доўгае выгнанне. У той час, калі ўсе мы думалі, што вось год-два і вернемся назад...

— *Хто яшчэ увайшоў у ЦК?*

— Я быў у ЦК (псеўда „Менскі“), Мішка Рагуля, Родзку, Саковіч. Магчыма былі і іншыя сябры ЦК, але гэтага я не ведаю. Магчыма, што Родзку меў і другую групу людзей. Бо ведаецца, злавлі аднаго, другога і ўсё... Была ў нас сістэма „пяцёрка“. Іх ствараў кожны з сяброў ЦК, а завербаваныя сябры арганізавалі свае „пяцёркі“.

Фактычна, наша акцыя заключалася ў тым, каб падрыхтаваць і захаваць гэтую падпольную сетку, нават на той выпадку, калі верхняя савецкая акупацыя. Родзку мала ведаў савецкую сістэму, але спадзяваўся, што падпольная сетка пад саветамі ўтрымаецца. Ён пакінуў людзей на ўсходняй Беларусі: у Віцебску, на Магілёўшчыне. Родзку пакінуў там сетку. Але я не думаю, што гэтая сетка ўтрымалася. Пасля перамогі Савецкага Саюза многа людзей засталася там, а што з імі сталася пасля, мы не ведаем...

— *У адным з інтэрв'ю Вы ўспаміналі пра паўстанне, якое рыхтаваў Родзку*

ў Мінску напрыканцы чэрвеня 1944 года...

— Сапраўды, у Родзкі быў план пачуць у Мінску падчас Другога Усебеларускага кангрэса. Асноўнай сілай мяркуемага паўстання мусіў стаць мой батальён, што знаходзіўся пад Докшыцамі. Нам павінны былі падаць эшалон, каб мы пераехалі ў Мінск. Там сталі б галоўнай сілай аховы кангрэса. Планаваў абвясціць незалежную Беларускаю Народную Рэспубліку.

Але эшалона немцы не далі. Магчыма, нешта яны пранюхалі. Калі цягнік ужо падаў, дык у Мінск ехаць было запозна і мы паехалі ў Наваградку. Ці не была гэта мая памылка? Ці трэба было весці батальён дахаты? Бо там ён моцна парадзеў... Канешне, хлопцы хацелі вярнуцца ў родныя мясціны, да сваіх сем'яў. Так я і зрабіў. Бог расудзіць, ці правільна я паступіў.

У Наваградку мне Родзку праз нямецкую тайную пошту даслаў тэлеграму. У ёй ён намякаў, што будзе створана беларускі батальён („Дальвіч“). Паведамліў, што будзе чакаць мяне ў Гродне.

У Гродне мы спаткаліся. Родзку прапанаваў мне працаваць у батальёне. Я паставіў умову, што дам згоду толькі ў тым выпадку, калі ствараемы батальён будзе выкарыстаны толькі тады, калі фронт ізноў пойдзе на ўсход (немцы), або калі пачнецца амерыканска-савецкі канфлікт. Але толькі не скарыстоўваць яго ў існуючай сітуацыі.

Родзку пагадзіўся з гэтым. Магчыма, ён ужо тады думаў зрабіць інакш — Родзку вельмі хацелі арганізаваць партызанку і падполле пад саветамі. Але ён не ведаў гэтых саветаў. Ён хацеў, каб, калі пачнуцца нейкія падзеі, на Беларусі ўжо былі гатовыя людзі, структуры. Ён яшчэ мне сказаў так: „Займайся вайскавай падрыхтоўкай, а я буду — палітычнай“.

Адначасна атрымалася трохі інакш. Каб разведзець сітуацыю на Бацькаўшчыне, паслаў я Андрэя Вайтовіча... А пасля мне давялося ўцякаць у Берлін. Справа ў тым, што я заўсёды „леж на ражон“, у адкрытую змагаўся з немцамі, казаў праўду. А Родзку быў больш лагодны, паказваў „палаянасць“. Ён хацеў усіх перахітрыць... У Берліне я спрабаваў дабіцца, каб „Дальвіч“ перакінулі на захад, але было ўжо запозна...

Запісаў Сяргей Ёрш, Слонім

Hinc GULEVICH

І яшчэ раз аб нашай мове

Народная

3 вечаровых раздумаў на самоце

Цынiзм маніпуляраў

У адказ на трывожна-гнеўныя галасы патрыятаў роднага слова, актывістаў Таварыства беларускай мовы, газеты зноў апублікавалі афіцыйныя "статыстычныя даныя": у краіне беларускіх школ наштам больш, чым рускіх. Дык чаго вы, спадары нацыяналісты, падымаеце крык-лямант? Што вам яшчэ трэба? Нам бы хочацца выраўнаць сітуацыю, каб у адпаведнасці з рэфэрэндумам і рускіх школ у рэспубліцы стала столькі ж, колькі беларускіх! У імя Канстытуцыі і Закона! У імя раўнапраўя! Раз дзве мовы прызнаны дзяржаўна-раўнапраўнымі, дык хай і школ будзе роўна колькасць — і тых і другіх, і беларускіх і рускіх.

У які ўжо раз чытаю ў друку гэтую рэзалюцыю на недадзельчаных грамадзян крутую, — і ў які раз думаю: да якой ж ступені трэба страціць сваю чалавечую годнасць, каб так цынiчна маніпуляваць лічбамі? Аніякай няёмкасці — ні перад Богам, ні перад людзьмі, ні перад дзецьмі і ўнукамі, — ні перад кім! Поўнае атрафаванне пачуцця сораму. Поўнае вызваленне сябе ад такой хімеры, як сумленне.

Паслухайце, таварышы начальнікі! Ну вы ж добра ведаеце, што на беларускую мову працуюць у Беларусі, за назначаным заняткам, маленькія вясковыя школьнікі. Вы добра ведаеце, колькі ў сярэднім вучняў у адной рускай школе і колькі ў беларускай! Калі ў рускай, скажам, тысяча, то ў беларускай — пяцідзесят. У дваццаць разоў менш! У выніку: у Беларусі на дваццаць дзяцей, якія вучацца на рускай мове, прыпадае адно дзіцятка, якое вучыцца на беларускай мове. Дык чаму вы, шануюныя, хоць бы ад страху перад Богам, перад сваім народам, перад нашчадкамі, не называеце гэтых лічбы? Лічбы — у якіх уся прада пра становішча беларускай школы, пра раўнапраўе моў наогул? Чаму вы не крычыце, не б'цеце ў званы, што беларуская школа знікае, гіне, што добрых, паўнаартных беларускіх школ у Беларусі зусім-зусім мала? Што пераважаюць, раскіданыя па перыферыіных глухавіні, дробныя бесперспектыўныя школы, вучні якіх асуджаны на пажыццёвае капанне ў зямлі і гноі, а таму нахай сабе вучацца і па-беларуску. З каровамі і конямі, з трактарам і плугам не "бываевога гаварыць на мове культуры і навукі, на мове камп'ютэра і радыётэхнікі, а галоўнае — на мове начальства. Такая — сацыяльная механіка праблемы, шануюныя, калі ўжо вы любіце на першы план ставіць сацыяльнае.

Вось і ўсё! На завяршэнне магу дадаць толькі наступнае, — паколькі паву ў свеце, як бачу, вам усё-такі хочацца мець. Пакуль у вас, панове, будучы такія нялюдскія, такія пахабныя, такія цынiчныя адносіны да мовы свайго народа — ніколі і нідзе на гэтай планеце не будучы вас павяжаць і з вамі лічыцца, бо будучы на вас глядзець, як на дзікуноў і манкуртаў, як на нікчэмных халудуў і запраданцаў, у якіх няма элементарнага ўваўлення пра інтэлігентнасць і культуру, няма ні каплі пачуцця нацыянальнай годнасці. І можаце сабе і надалей, колькі ўлезе, крычаць пра суверэнітэт "нашай дзяржавы", можаце і далей надзявацца прыгожа размаляванымі маскі законабаронцаў і правахоўнікаў, — усё гэта будзе ўспрымацца ў цэлым свеце як непрыстойная цынiчная балбатня і не разлічанае на прастакоў вульгарнае сьцінчанае "дзеіства".

Ах, панове, панове! Таварышы, таварышы! Столькі ездзіць па свеце, у тым ліку па сла-

вянскім, і так і не бачыць, як жы-
вучы і пачуваюцца на сваёй зямлі
людзі, і такімі сляпымі вяртацца
дадому!..

"Не лічыцца з воляй бацькоў мы не можам..."

Так гучыць адказ высокага начальства на пытанне рэдакцыі грамадзян, чаму ў Беларусі за апошнія тры гады рэзка скараціліся беларускія школы і беларускія першыя класы. "Бацькі не хочуць! Бацькі выбіраюць школы з рускай мовай навучання, а гэта — іх законнае права, іх воля. Не прымушаць жа іх рабіць насуперак сваёй волі, сваім жаданням! У нас жа — дэмакратыя, жывем паводле законаў, паводле канстытуцыі. Ці вы хочаце, каб мы насалжалі беларускую мову гвалтам, "как это уже было недавно"? Дык не дакажэцеся, спадары нацыяналісты, і не спадзявайцеся!.."

Тое, што беларускае начальства ў сваёй моўнай палітыцы даходзіць да крайніх межаў цынiзму, у свеце ўжо нікога не здзіўляе. Не здзіўляемся і мы, ведаючы, адкуль ён, гэты цынiзм, ідзе, чым жывіцца і чаму так пачварна разрастаецца. Час здзіўленняў мінуў. Але ўвесь народ, усё дзесяць мільёнаў жыхароў Беларусі цынiкамі стаць не могуць. У балышынні сваёй людзі хочучы жыць сумленна. Для іх і трэба гаварыць праду.

Дык чаму ў нас, у Беларусі, бацькі школьнікаў мовай навучання сваіх дзяцей выбіраюць рускую? Відавочна, таму, што для беларускай мовы не бачаць у жыцці перспектывы, што іх дзецішня яна практычна нідзе не спатрэбіцца. Таму, што сама жыццёвая рэальнасць, усё тое, што ў дзяржаве і з дзяржавай адбываецца, дае ім зразумець: Беларусі як незалежнай дзяржавы не будзе, замест яе будзе "северо-западный край" ці шэсць новых губерняў Расіі. А гэта значыць, што беларуская мова ніколі па сутнасці дзяржаўнай не стане, ніколі не прыйдзе на завод, на ўстанову, у навуку і г.д. Для чаго ж яе вывучаць, дзесяць чаго ведаць? Калі б было не так, калі б кіраўніцтва рэспублікі было насамрэч зацікаўлена ў развіцці ў ўмацаванні суверэнітэту Беларусі, яно б у першую чаргу клапацілася пра стан беларускай мовы ў сваім уласным доме, пра яе інтэнсіўнае пашырэнне ў грамадскім ужытку, — як гэта было ў свой час ва ўсіх краінах свету, што вызваліліся ад чужой апекі і становіліся незалежнымі, як гэта ёсць сёння ў дзяржавах Балтыі і Закаўказзя, на Украіне і ў Казахстане. Калі б было не так — людзям бы кожны дзень гаварылася зверху: вучыце сваіх дзяцей беларускай мове, бо як жа яны без яе будуць тут жыць і працаваць? Ды і прыклад бы ўсяму народу падаваўся зверху.

Вось з такіх меркаванняў бацькі, ныйнакш як змірыўшыся з пракратай доляй, і пасылаюць сваіх малых у рускія школы.

Не бацькі — дзяржава павінна вырашаць такія пытанні, як мова навучання і выхавання ў школах. Дзяржава і толькі дзяржава! Калі, зразумела, яна ёсць і намерана заставацца дзяржавай надалей. Дзяржава павінна думаць і клапаціцца аб тым, каб яе грамадзяне маглі свабодна спраўляцца з вытворчымі і іншымі грамадскімі абавязкамі, каб няведанне мовы не стала перашкодай для гэтага. І ў гэтым сэнсе дзяржава мусіць быць паслядоўнай і, калі хочаце, строгай. Пры ўмове, паўтараю, што яна сапраўды — дзяржава. Не ліпавая, не папяроявая, не прывідная, а самая што ні ёсць

сапраўдная, суверэнная, незалежная дзяржава, у якой усё вырашаецца па-дзяржаўнаму самастойна і з пачуццём нацыянальнай годнасці.

Дык гэта ў вас ад любаві і павагі да "другой Радзімы"?

Курс на залушэнне нацыянальнага беларускага адраджэння забяспечаны, так бы мовіць, юрыдычна, а менавіта: рэфэрэндумам 1995 года, эрзац-канстытуцыяй 1996 года, новай рэдакцыяй Закона аб мовах (1998) і некааторымі іншымі нібыта дзяржаўнымі актамі. Кажу "нібыта дзяржаўнымі", бо на справе, па сутнасці, гэтыя акты ёсць антыдзяржаўныя, антынацыянальныя, зрадніцка-калабарніцкія, таму што дзяржава, калі яна дзяржава, а не фікцыя, не можа праводзіць у жыцці такую ж моўную палітыку, якую праводзілі ў стагоддзіх заклікаты ворагі беларусчыны. Калі за гэты курс галасавалі і цяпер яго падтрымліваюць малалічымны дзядзька Уладзька і нелічымная бабка Агупка з "электарату" — ну што можна ў такім разе сказаць? Хіба што: "Даруй ім, Госпадзе! Не гатовыя яны да разумення волі Твайей. Пачуццё нацыянальнай ганьбы ім незнаёма гэтак жа, як і немаўля ў калысцы". Але калі за гэта галасуе настаўніца ды яшчэ з ганаровым званнем, — тут ужо проста рукой не махнеш. З высокаадукаваным і высокамаральным таварышам (настаўніца ж!) трэба — паколькі пытанне звышпрынцыповае — ці пагаджацца, ці спрачацца. Спрачацца з надалей, што можа ўсё-такі ўдасца дастукацца да яе душы і сэрца, — чалавек жа ўсё-такі не з апошніх, не якая-небудзь там цёмная бутэлька піўнага, ну яна то павінна адпознівацца, што для нармальнага грамадзяніна ёсць годнасць і гонар, а што — ганьба і сорам. Аднак жа, відаць, не адрознівае, калі хапаецца за пяро і піша не ў абарону справядлівасці, а, па сутнасці, у абарону і апраўданне таго працэсу залушэння беларускай мовы ў Беларусі, які з кожным днём набывае ўсё большы размах.

Шаноўная пані асветніца, выдатная народная адукацыя! Калі Вам так добра тут, на зямлі Купалы і Колас жывецца, што нават (цытую Ваш артыкул) "считае Беларусь второй родиной и не можете не любить и не уважать эту землю, ее народ, язык", — то скажыце, калі ласка, чаму ў старажытных беларускім горадзе, куды Вы 35 гадоў назад прыехалі з Урала працаваць, не стала ніводнай беларускай школы, нават ніводнага класа, ні паўкласа, ні чвэрці класа? Толькі прашу Вас: не трэба ніякіх тэорый, ніякіх спасылак на волю бацькоў, на асаблівасці гісторыі Беларусі, на "агульныя старажытныя карані", ніякіх агаворак наконот двух стагоддзяў супольнага жыцця ў адзінай дзяржаве. Адажыце, паклаўшы руку на сэрца і памянчы пра Бога: чаму ў старажытным беларускім горадзе не

засталося ніводнай школы на мове народа, які Вы "любите и уважаете"? Чаму ва ўсіх гарадах краіны і нават ва ўсіх гарадскіх пасёлках так рэдка сёння можна пачуць мову, якую Вы "не можете не любить и не уважать"? Прабачце мне, шануюная, але — як жа звесці канцы з канцамі? Як звязаць Вашу "любовь и уважение" з Вашай поўнай абыякавасцю да таго, што на Вашых вачах гіне мова 10-мільённага еўрапейскага народа, для якога яна, мова — гэты ж Божы дар, як руская для рускіх, польская для палякаў, фінская для фінаў і г.д., і г.д., і г.д.? Што ж гэта, выбачайце, за такую дзіўную любоў, якая дазваляе Вам спакойна глядзець на дыскрымінацыю, пераследаванне і ўмяршэнне прадмета Вашай любові? Ці, можа, аслеплены ідэяй "славянскай саборнасці", Вы не бачыце гэтага? Можа, станёе даказваць, што гэтага няма наогул, што беларуская мова скрозь і ўсюды жыве і квітнее? Што кожны, хто хоча, можа вучыцца на ёй у тэхнікумах і ўніверсітэтах, весці на ёй справядлівасць у дзяржаўных установах і на прадпрыемствах, карыстацца ў арміі ёю?

Адажыце, яшчэ раз прашу, з усёй шчырасцю: гэта нармальна, гэта справядліва, што беларускі народ на сваёй роднай зямлі аказаўся пазбаўлены магчымасці арганізоўваць сваё жыццё на сваёй уласнай мове — як усё добрых людзей ў свеце? Што ні ў адной сферы грамадскага жыцця, за выключэннем мастацкай літаратуры, ужо не гучыць беларускае слова — гэта нармальна? Гэта, так і трэба? Гэта па-чалавечы і па-боску? Каб Вам было лягчэй зразумець наш беларускі боль і клопат — дайце на хвіліну ўявім адваротнае: уявім, што на Вашым родным Урале, адкуль Вы прыехалі жыць у Беларусь, няма ніводнай рускай школы, а ўсё — на розных іншых мовах. Не ўяўляеце? Кажэце, не можа быць такога! Я згодзен з Вамі: такога сапраўды быць не можа. Гэта нейкая пачварная фантастыка, гэта абсурд!

Вось бачыце! На Урале (у Сібіры, на Кубані, на Далёкім Усходзе і г.д.) такога быць не можа. Як гэта, каб Расія ды без рускай мовы? А Беларусі? А Беларусі без беларускай мовы — можа?.. Што маўчыце? Што не адказваеце? Можа ці не можа? Не ведаеце, як быць, што адказаць? Скажыце "можа" — нестасе духу, надта ж цынiчна. Скажыце "не можа" нестасе... Шаноўная настаўніца, сеібітка "разумнага, добрага, вечнага", чаго Вам нестасе, каб голасна сказаць: "Не можа!" Каб сказаць: "Людзі! Суайчыннікі! Суродзічкі! Мы ўсё вельмі вінаватыя перад беларускім народам. Мы павінны паяцца, папрасіць прабачэння за сябе і за ўсіх сваіх папярэднікаў і дапамагчы яму адрадіцца ў поўным сэнсе гэтага слова: адрадіць сваю дзяржаўнасць, сваю самабытную нацыянальную культуру, сваю гістарычную памяць, сваю мову".

АПОШНІЯ НАВІНЫ

Больш як 2000 дэманстрантаў сабралася 24 лістапада ў Менску, каб апрагтаставаць рэфэрэндум з 1996 году, на якім Лукашка атрымаў дыктатарскія паўнамоцтвы. Гэты рэфэрэндум, паводле меркавання апазіцыі і міжнародных арганізацый па правах чалавека, быў моцна сфальшаваны і адурманены.

Дэманстранты таксама патрэбавалі змяніць паліцыйскі апарат і бюракратыю, вярнуцца да Канстытуцыі 1994 году, правесці прэзыдэнцкія выбары ў наступным годзе ды наладзіць добрыя адносіны з Захадам. "Сённяшні рэжым даў да пустых полак у магазінах і паказаў, што Лукашэнка ня можа кіраваць дзяржавай" — сказаў спадар Мікола Статкевіч, лідэр Грамады, сацыял дэмакратычнай партыі.

ВЫДАВЕЦКІ ФОНД

«Беларуская
Дайджэсту»чакае
Вашае
Дапамогі!..

Дапамажыце
закончыць
будову
Беларускага
Музею
ў Гайнаўцы,
Беласточчына..

Адкрыты ліст да А. Пётры Гушчы

Дарагі а. Пётра Гушча! Віншую Вас і цешуся, што Вы ўжо на волі, гэта значыць фізічна вольны, але духова надалей у няволі суровай таталітарнай сямстымы, асабліва варожай для тых, каму Беларусь і яе свабода так блізкія сэрцу як Вам і нашым аднадумцам. Расейская Праваслаўная царква была і ёсць асновай расейскага нацыяналізму і імперыялізму. Відаць мітрапаліт Філарэт, падобна як і А. Лукашэнка перакананы, што беларуская мова бедная і мала зразумелая для Бога. Цікава на якой мове моляцца ў Афрыцы ці Новай Гвінэі, і ці Бог іх разумее. Калі ў 1942 г. аднавілася Беларуская Праваслаўная Аптакефалія Царква, Масква адразу аб'явіла яе некананічнай. Пасля выезду з Беларусі на эміграцыю епіскапы, а іх было пяць, хутка

далучыліся да Расейскай зарубежнай царквы і агаласілі БАПЦ некананічнай. Я не спецыяліст па царкоўных канонах, але добра памятаю з Бібліі словы Хрыста: "Дзе двух ці трох збіраюцца ў імя Маё, там Я з вамі". І гэта ёсць царква. Каноны стварылі людзі. Я лічу, што мы ў вольным свеце павінны падтрымаць Вашыя намаганні стварэння Беларускай Нацыянальнай Царквы. Я заклікаю нашых епіскапаў і вернікаў дапамагчы Вам у Вашай цяжкай працы.

Заклікаю стварыць камітэт дапамогі для Беларускай Нацыянальнай Царквы ў Беларусі.

Барыс Рагуля.

С Ё Ё - Т О Ё ...

У Беластоку адбыўся пленум ГП БГКТ. Апошнім часам гэтая старая беларуская арганізацыя стала рупарам лукашэнкаўскае русіфікатарскае палітыкі ў Польшчы. Старшыня спадар Ян Сычэўскі скардзіўся на пленуме на недахоп фінансаў, а некаторыя ўдзельнікі сталі ў абарону законна выбранага прэзыдэнта Беларусі і яго дыктатарскага рэжыму. Нядарам на пленуме прысутнічалі лукашэнкаўскія "дыпляматы"... Яны за працай гэтай арганізацыі сочаць вельмі ўважліва і пасылядоўна. Але прыглядаюцца да БГКТ ня толькі "саўкі" з Беларусі...

У гэтым месяцы міжбанкаўскі курс беларускага рубля скачэў з 250.000 на 300.000 за 1 далар ЗША. (Афіцыйны лукашэнкаўскі курс — 58.600 за далара). Словам, так званы беларускі эканамічны цуд прадаўжаецца...

Акцыя збору ахвяраў на заканчэньне будовы Беларускага Музею ў Гайнаўцы на Беласточчыне праходзіць памысна. На такую складаную дзейнасьць патрэбен час... Аднак справа ўпэўнена рухаецца наперад.

Просім усіх нашых прыхільнікаў, хто не ахоплены зборнымі лістамі, асабіста пераслаць свае ахвяры на гэты фонд. Ці ёсьць цяжкасьці? Ёсьць, як і ў кожнай іншай працы, нават курсуюць розныя плёткі... Але на гэта ня трэба звяртаць увагі. Справа дапамогі Музею — высокародная і патрыятычная...

Сярэдняя наўная зароботная плата рабочых і служачых у Беларусі ў верасні гэтага года знізілася з 59 да 45 долараў ЗША

У верасні гэтага года сярэдняя зароботная плата рабочых і служачых Беларусі ў доларавым вылічэнні. Калі ў чэрвені зарплата была эквівалентна 74 доларам па "чорным" наўным курсе, у ліпені — 73, у жніўні — 59, то ў верасні — 45 доларам, што на 24 працэнты менш за паказчык папярэдняга месяца.

Падзенне зарплат адбылося з-за 40-працэнтнага росту кошту долара на "чорным" рынку ў ве-

расні пры росце зароботнай платы за гэты перыяд толькі на 5,4 працэнта (на даных Міністэрства статыстыкі і аналізу Беларусі, сярэдняя наўная зарплата рабочых і служачых у верасні складала 4.933.385 рублёў супраць 4.682.736 рублёў у жніўні).

Са студзеня па верасень гэтага года рэальная зарплата паменшылася амаль у два разы (у снежні 1997 года яна раўнялася 88 доларам).

Дзмітрый УЛАСАЎ.

Сьвяткаваньне 40-е гадавіны заснаваньня Беларускага Праваслаўнага прыходу сьв. Божай Маці Жыровіцкай у Сток-он-Трэнт, Англія.

Ужо другі год як айцец Аляксандар Сідаровіч абслугоўвае праваслаўны прыход сьв. Еўфрасіні Полацкай у Лондане, але сам жыве ў Сток-он-Трэнт, даволі далёка. Прыязджае ён у Лондан адзін раз у месяц, бо мае свой прыход у Сток-он-Трэнт і абслугоўвае яшчэ прыход у Вольвэргамптон.

Як настаяцель гэтых трох беларускіх прыходаў а. Аляксандар запрасіў лонданцаў і вольвэргамптоўцаў наведваць ягоны прыход у Сток-он-Трэнт у нядзелю 10га траўня гэтага году.

У гэтую нядзелю беларусы Лондану, Вольвэргамптону і нават Манчэстэру прыхалі ў Сток-он-Трэнт нанятымі аўтабусаў. У англіканскай царкве адбылася ўрачыстая багаслужба ў якой прымалі ўдзел: а. Міхаіл Іскрыцкі і англіканцы а. Крыстофэр Роджэрс /абодва з Манчэстэру/ і а. Аляксандар. У часе багаслужбы сьпяваў хор з Лондану пад кіраўніцтвам М. Галубіні.

Пасьля сьв. літургіі ў царкоўнай залі адбылося прыняццё для прыезджых гасьцей. І тут трэба прызнаць, што прыняццё было зладжана сапраўды добра, багата і густоўна дзякуючы дачы а. Аляксандра, Элеаноры. Сядзячы за сталамі гасьцей і гаспадароў аб'ядноўвалі яшчэ і беларускія песні, выступленьні прысутных, а сярод іх вітаў праваслаўных беларусаў і англіканскі сьвятар Браян Вільямс, які згадаў пра залажэньне праваслаўнага прыходу ў ягонай царкве.

Праваслаўны прыход у Сток-он-Трэнт заложаны быў бацькам Фёдарам і сынам Аляксандрам Сідаровічамі ў 1958 годзе. Аб гэтым факце пісала нават мясцовая ангельская газета. Жыццё Фёдара Сідаровіча было звязана з царквою яшчэ на бацькаўшчыне, дзе ён быў царкоўным старостам.

Бяручы агульна, спатканьне праваслаўных беларусаў у Сток-он-Трэнт, аказалася карысным і пажаданым. Чуліся галасы некаторых прысутных, каб такія спатканьні праводзіліся часцей. На іх спаткаюцца знаёмыя і незнаёмыя беларусы, якія на бацькаўшчыне былі недалёкімі суседзямі. У сяброўскай атмасфэры час прайшоў хутка... і трэба было раз'язджацца. Засталіся толькі прыемныя ўспаміны.

Ю. В-скі.

Леанід ЛЫЧ,
доктар гістарычных навук, прафесар

Ганебную справу расійскага Мураўёва-вешальніка працягвае сённяшняя беларуская ўлада

Канец 80-х гадоў. Узнікла Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, якое ўзначаліў адзін з самых папулярных ў народзе паэтаў Ніл Гілевіч. Літаральна праз некалькі месяцаў, у студзені 1990 года, на чатырнаццатай сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР 11-га склікання прымаецца вялікай гістарычнай важнасці дзяржаўны акт — закон "Аб мовах у Беларускай ССР".

Глыбокае разуменне ўсёй складанасці моўнай сітуацыі на Беларусі на рубжы 80—90-х гадоў, шчырае жаданне тагачасных дэпутатаў не даць загінуч, адсыці ў нябыт роднай мове яе карэннага насельніцтва — усё гэта прывяло да таго, што ў закон "Аб мовах..." былі ўнесены такія артыкулы, якія мелі лёсавызначальнае значэнне для беларускага народа. У іх ліку і артыкул №2, які пачынаецца са слоў: "У адпаведнасці з Канстытуцыяй (Асноўным Законам) Беларускай ССР дзяржаўнай мовай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з'яўляецца беларуская мова".

Беларуская ССР забяспечвае ўсебаковае развіццё і функцыянаванне беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця".

Прыняццём такога артыкула аб роднай мове беларусаў наша рэспубліка па частцы моўнага заканадаўства рашуча наблізілася да цывільізаваных дзяржаў свету, у якіх толькі так, а не інакш будучаца палітыка ў дачыненні да мовы тытульнай нацыі. Да прыведзенага вышэй артыкула з закона "Аб мовах..." не мог бы выставіць аніякіх прэтэнзій ніводзін сумленны юрыст з сусветным імем.

Але беларускія дэпутаты не забіліся і пра рускую мову, сродкам якой дзяржаўныя асімілятары царскай Расіі, а пазней ідэалагічныя службы камуністычнай партыі на працягу больш як двух стагоддзяў турбавалі беларускую мову з гэтай гістарычнай тэрыторыі. У законе ж "Аб мовах у Беларускай ССР" было запісана так: "Беларуская ССР забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай, як мовай міжнацыянальных зносін народаў СССР". Здавалася б, больш цывільізаванага падыходу да вызначэння статусу рускай мовы ўжо і быць не можа.

Заўважу, на той жа сесіі Вярхоўнага Савета БССР дэпутаты вызвалілі наш народ і ад такой умела навязанай яму чужымі і сваёй гадоўлі асімілятарамі краіне небяспечнай практыкі выбару бацькамі мовы навучання дзяцей у агульнаадукацыйных школах. Цяпер і Беларусь прызнала, што мовай усіх тыпаў навучальных устаноў павінна з'яўляцца пераважна дзяржаўная мова. Праўда, шматгадовае засілле рускай мовы не давала магчымасці адразу і палкам выключыць апошнюю з навучальна-выхаваўчага працэсу. На ўсё патрэбен час. Таму ў самым галоўным артыкуле аб мове ў сферы адукацыі было запісана: "Навучанне і выхаванне ў прафесійна-тэхнічных вучылішчах, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах Беларускай ССР ажыццяўляецца на беларускай мове, а па некаторых спецыяльнасцях і прафесіях — на беларускай, рускай або іншай мове". Заўважу, што такія ўступкі

іншым мовам адсутнічаюць у моўнай практыцы ўсіх унітарных дзяржаў Еўропы, да якіх належыць і Беларусь. Аднак апошняя не пайшла на падобнае ўшчамленне сацыяльнага статусу рускай мовы, маючы надзею, што і ў такой сітуацыі будзе забяспечаны прыярытэт беларускай мовы ў навучальных установах.

Рашучы крок да збліжэння Беларусі з цывільізаванымі краінамі Еўропы па пытанні моўнага заканадаўства забяспечваў і многімі іншымі артыкуламі закона "Аб мовах у Беларускай ССР". Заставалася толькі наўхільна праводзіць яго на практыцы. На дзіва многім асімілятарам, народ чакаў, быў гатовым да самай карэннай перабудовы свайго знявечанага культурна-моўнага жыцця, верыў, што нарэшце прыйшоў час вырашчвання яго роднага слова. Але і палітыкі, і інтэлектуалы, якія заставаліся на пазіцыях беларускай нацыянальнай ідэі, недаравальна марудзілі, не паспывалі за тым, што рабілася ў моўным жыцці, прычым пры даволі актыўным удзеле самога народа. Некаторыя з іх да канца не разумелі ўсёй важнасці адбудовы жыцця суверэннай Беларусі на ўласных нацыянальных і найперш культурна-моўных традыцыях. Таптаўся на месцы, блукаў ўпоцемках спікер Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіслаў Шушкевіч. Ён яшчэ і ў час правядзення ў кастрычніку 1995 года чацвёртага з'езда Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, гэта значыць пасля таго, як майскі рэфэрэндум таго ж года зноў падрыхтаваў глебу для бесканкурэнтнага панавання рускай мовы ў нашай краіне, заяўляў з трыбуны: "Важна не мова навучання, а сутнасць навучання". А гэта ж чалавек, які займаў вельмі высокую дзяржаўную пасаду з не менш высокімі навуковымі ступенямі і званнямі, наведваў многія краіны Еўропы і бачыў, што ў кожнай з іх навучанне вядзецца не на якой-небудзь чужой, а на роднай мове іх тытульных нацыяў. А вось Беларусі, відаць, як самай інтэрнацыянальнай, трэба рабіць нейкае выключэнне. Ох жа гэтая беларуская дзіцячая наўнасць і святая прастата! Колькі яны непраўнай бяды прынеслі ўласнаму народу!

Неразумнасць і неразуменне многімі дзяржаўнымі дзеячамі і інтэлектуаламі ролі беларускай мовы ў нацыянальна-культурным адраджэнні спайна і без прамаруджвання выкарыстаў проста "на выдатна" іх безнадзейна зрусіфікаваныя калегі. Ім без асаблівай цяжкасці ўдалося ў час майскага (1995 г.) рэфэрэндуму схіліць народ, які яшчэ не паспеў як след уцягнуцца ў сваю родную моўную стыхію, даць згоду абвясціць юрыдычную роўнасць рускай мовы з беларускай, што практычна азначала поўнае ігнараванне праірэсцінага ва ўсіх адносінах закона "Аб мовах у Беларускай ССР". Яго нацыянальныя асновы ў такой жа меры былі падарваны і прынятай у лістападзе 1996 года Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь. Ізноў найлепшыя пласты беларускага народа, што яшчэ спавядаюць нацыянальныя ідэалы і жывуць паводле яго культурна-моўных традыцый, засталіся на разбітых начовак.

Новым чарговым — а можа ўжо і апошнім — зруйнавальным ударам па родным слове беларусаў стаў падпісаны прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь А.Лукашэнкам 13 ліпеня 1998 года (і дату ж выбралі!) Закон Рэспублікі Беларусь "Аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Закон Рэспублікі Беларусь "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь". Натуральна, распрацоўку яго ажыццяўляла, па ўсім відаць, вельмі "кваліфікаваная" брыгада вучоных-філолагаў і юрыстаў. Яны падрыхтавалі такі варыянт закона, у кожным артыкуле якога абавязкова натрапілі на непраходную перашкоду для ўвядзення беларускай мовы ў якую-небудзь сферу нашага жыцця. Часцей за ўсё ў якасці такой перашкоды служыць — аж цяжка паверыць! — злучнік "або". Упершыню ён сустракаецца ў артыкуле пад нумарам 7, якім рэгулюецца мова дзяржаўных органаў, органаў мясцовага кіравання і самакіравання, прадпрыемстваў, устаноў, грамадскіх арганізацый. А рэгулююцца яны ў гэтых сферах так: "Акты дзяржаўных органаў Рэспублікі Беларусь прымаюцца і публікуюцца на беларускай (або) рускай мовах". Сёння ў нас, як вядома, каля 99% усіх дзяржаўных актаў друкуецца на рускай мове. Калі б якая-небудзь беларуская нацыянальна-патрыятычная арганізацыя ці аддзяленая нацыянальная ідэя асоба запатрабуе ад дзяржаўнага кіраўніка любога рангу перавесці ў падначалены і яму сферы службовае справядства з рускай мовы на беларускую, ён тыме кожнага носам у сёмы артыкул Закона "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь", і яму, бедлага, і крыць будзе няма чым.

Як мур, паўстае злучнік "або" і перад тым, хто хацее бы запатрабаваць ад кіраўнікоў недзяржаўных органаў ці нават якіх-небудзь грамадскіх арганізацый, весці дакументацыю па-беларуску. Дзякуючы злучніку "або" вельмі лёгка не даць анікага доступу беларускай мове ў суды, натарыяльныя канторы, пракуратуру, ва ўзброеныя сілы, словам, спрэс, дзе толькі нельга абвясціць без складання службовых папер. Больш таго, датычыць гэтае правіла культуры, мовы якой рэгулюецца артыкул №26. Пачынаецца ён словам: "У Рэспубліцы Беларусь мовамі ў сферы культуры з'яўляецца беларуская і (або) руская мова". А цяпер, дарагі чытач, паспрабуй змяніць у той ці іншай установе культуры рускую мову на беларускую, калі такой перамены не жадае яе кіраўніцтва. Нічога не атрымаецца. Яна будзе спакойна працаваць у адрыве ад к у л ь т у р н а - м о ў н ы х каштоўнасцей беларускага народа, хавваючыся за адпаведны артыкул закона. А вось закон "Аб мовах у Беларускай ССР" ад 26 студзеня 1990 г. не даваў магчымасці ўстановам культуры праводзіць асіміляцыйна-беларускай нацыі, бо ў яго артыкуле №28 было запісана: "У Беларускай ССР мовай у сферы культуры з'яўляецца беларуская мова".

Такіх абмежаванняў для яе можна адшукваць протым, паранюючы паміж сабою нарматывыя акты аб мове, прынятыя 26 студзеня 1990 г. і 13 ліпеня 1998 г. Таму цяперашнія змяненні і дапаўненні да заканадаўства аб мовах не пакідаюць аніякіх перспектыв для беларускай мовы. Наадварот, злучнік "або" яе палкам даканае. Практычна па ўсіх выпадках ён накладвае на беларускую мову права "veto", што ў перакладзе з латыні абазначае "забараняю".

Не ведаю, як у каго, а ў мяне пасля ўважлівага азнам-

лення са змяненнямі і дапаўненнямі ў закон "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь" сфарміравалася шэраг упэўненасць, што аўтарамі іх зусім не ставілася мэта выраставаць беларускую мову ад немінухага ў сённяшніх варунках вымірання. Хутчэй наадварот, змяненні і дапаўненні свядома ўнесены з адной адзінай мэтай — забяспечыць у нашым краі поўную перамогу рускай мовы за кошт высячэння з усіх сфер дзейнасці чалавека беларускай мовы, што ўжо і раней вельмі выразна назіралася. Парадаксальна, сама дзяржава распрацоўвае і прымае законы, скіраваныя на глабальнае выкараненне з грамадскага жыцця роднай мовы сваёй тытульнай нацыі! Такое назіралася калісьці толькі ў калоніях, але яно было справай рук заваёўнікаў. Няўжо ж і наша краіна, хоць і называецца краем суверэннай, кім-небудзь заваяваная?

Зробленыя змяненні і дапаўненні да Закону аб мовах — гэта відэаважны адыдох ад крайня хісткага беларуска-рускага двухмоўя да рускага аднамоўя. Урад рэспублікі смела стаў на такі антынацыянальны шлях, бо выдатна разумеў, што дашчэнт зрусіфікаваны ўсёй папярэдняй дзяржаўнай палітыкай беларускі народ не ўдзіме голасу ў абарону роднага слова.

Нібыта нейкія патаемныя сілы адкінулі суверэнную Рэспубліку Беларусь на сто і больш гадоў назад, у сумняваючы часы самай ашаледай русіфікацыі, калі чужынцы з зайздроснай напорыстасцю перабраўлялі наш край на маскоўскі капітал. Прысланы на пасаду папчыцеля Віленскай навукальнай акадэміі А. Шырынскі-Шыхматаў галоўную задачу настаяніцтва на беларускіх землях бачыў у тым, каб тут "уважліва і старанна, карэнна рускую народнасць". У вапніцы на імя міністра асветы Расіі Е. Пучыціна (верасень 1861 г.) ён усяляк імкнуўся абгрунтаваць, што ў Віленскай, Гродзенскай і Мінскай губернях "народная вучылішчы... павінны быць чыста рускімі". Хтосьці з сучасных кіраўнікоў народнай адукацыі суверэннай Рэспублікі Беларусь з гонарам можа заявіць, што гэта задача практычна невыкананая, прычым не толькі ў дачыненні да гэтага самага нізкага тыпу навукальных устаноў, але і самых вышэйшых.

Яшчэ далей за А. Шырынскага-Шыхматава пайшоў яго пераемнік Іван Карнілаў. Усю сваю дзейнасць ён скіраваў на тое, каб забяспечыць "канчатковае ўз'яднанне краю (беларускага... — Л.Л.) з усёй Расіяй", і лічыў, што гэта "трэба будзе здзейсніць не рускай зброй, але рускай цывілізацыйнай сілай". Яе ж ён бачыў у пабудаванай на рускай аснове сістэмы адукацыі, галоўнымі прадметамі якой былі руская мова і літаратура, гісторыя Расіі. Руская культурна-навуковая традыцыя, далёкі ад аб'ектыўнасці погляд на гістарычнае мінулае рускага і беларускага народаў з'яўляюцца пануючымі і ў народнай адукацыі сучаснай Беларусі.

Засталося яшчэ трохі папнуцца, і наша дзяржава з поспехам рэалізуе запавястную мару галоўнага начальніка Паўночна-Заходняга краю (такую назву для Беларусі прыдумаў расійскі цар Мікалай I) Міхаіла Мураўёва, якога народ за жорсткую расправу з паўстанцамі Кастуся Калі-

ноўскага ахрысціў мянушкай "Вешальнік". А такой марай у яго было выкараненне з жыцця беларусаў усяго таго, што нагадвала б пра іх этнакультурную адметнасць. Ён вельмі кланіўся пра тое, каб усе мясцовыя чыноўнікі зыходзілі з таго, "што край Паўночна-Заходні заўжды быў і ёсць рускі". І тут сёння мы можам шмат чым пахваліцца.

Мой нават далёка не поўны, фрагментарны аналіз унесеных улётку гэтага года змяненняў і дапаўненняў у моўнае заканадаўства дае дастаткова падстаў сцвярджаць, што калі закон 1990 г. "Аб мовах у Беларускай ССР" быў выразна скіраваны на рэанімацыю беларускага народа праз адраджэнне і павышэнне сацыяльнай ролі яго роднага слова, дык усе наступныя нармаўныя акты дзяржавы ў галіне мовы, у тым ліку і сёлёны, мелі мэтай далейшую, канчатковую асіміляцыю людзей шляхам забеспячэння поўнага панавання рускай мовы ва ўсіх сферах жыцця і асабліва ў адукацыі, якая дзякуючы гэтаму традыцыйна выконвала і выконвае ў нас ролю разбуральніка нацыянальна-духоўных асноў карэннага насельніцтва Беларусі.

На тэрыторыі Беларусі шмат мясцін, рытуальнымі цэнтрамі якіх з'яўляюцца рукатворныя курганы. З'ява гэта зусім невыпадковая. Са старажытных часоў курганы былі месцам захавання найбольш знакамітых прадстаўнікоў нашых продкаў, людзей неардынарных ва ўсіх адносінах. Таму часам іх называлі валатоўкамі, бо, у адпаведнасці з легендамі, там былі пахаваны волаты-першапродкі.

У XX стагоддзі на долю нашага народа выпаў цяжкі і пакутны лёс. Адной з найбольш пакутлівых старонак была Вялікая Айчынная вайна. У пасляваенны час на месцах асабліва жорсткіх баёў былі ўзведзены мемарыяльныя комплексы, сярэд якіх вылучаліся ўсё тэмы ж курганы. Найбольш знакаміты з іх Курган Славы пад Мінскам. Курган насыпаны рукамі тых, хто вызваляў Беларусь і ўдзялеў у тым ліхалецці. Сюды ж была прывезена зямля з тых мясцін, дзе адбыліся ключавыя падзеі той вайны...

Чаму ж сталася так, што менавіта зямля аказалася тым свяшчэнным з'явішчам, якое паядала жывых і загінуўшых, мінулае з днём сённяшняга?

Вытокі такой выключнай пашаны зямлі трэба шукаць у нашай традыцыйнай культуры, у шматлікіх абрадах, звычаях, творах вуснай народнай творчасці.

З сёвай даўніны лічылася, што ў аснове стварэння свету былі чатыры найважнейшыя кампаненты: зямля, вада, агонь і вятры. Прычым у адпаведнасці з біблейскімі паданнямі самай першай Бог стварыў зямлю. З таго часу яна і лічыцца самай свяшчэннай часткай навакольнага свету. Аб гэтым яскрава сведчаць шматлікія забароны і прадпісанні паводзінаў людзей у дачыненні да зямлі: яе нельга біць калом, бізном, розгай. Некаторыя народныя лекары лічыць: той, хто плюе на зямлю, правакуе цяжкі захворанні органаў дышэння. Зямлю нават нельга калаць нагой. У манголаў да гэтага часу абутак робяць з закружэннем наском, каб, нават спатыкнуўшыся, выпадкова не пацпаць зямлі. А ва ўсіх славянскіх народаў самай моцнай клятвай (ад якой ні пры якіх умовах нельга было адарчыцца) лічылася тая, калі чалавек цалаваў, а затым з'ядаў жменьку зямлі.

У адпаведнасці са старажытнымі міфалагічнымі ўяўленнямі, зямля ўспрымалася жывой істотай, якая несла ў сабе жаночы пачатак. Яна апладнялася жыватворным дажджом — увабленнем мужчынскага пачатку — і давала новы ўраджай. Таму ў календарна-абрадавых песнях, у казках і легендах яе называюць не інакш як «маці — сырая зямля».

А як усё жывое, зямля нараджалася вясной, а памірае ўвосені. Гэта ака-

Адказ Сакратару Нацыянальнага Алімпійскага Камітэту Беларусі

Паважаны Спдар А. Іваню! ...Ваш зварот да беларускіх суполак у Аўстраліі Выканаўчы камітэт Федэральнай рады беларускіх арганізацый у Аўстраліі абмяркаваў і, беручы пад увагу важнасць... рэпрэзэнтацыі Рэспублікі Беларусь на "Алімпіядзе — 2000", разаслаў Ваш зварот да ўсіх беларускіх арганізацый у Аўстраліі на абмеркаванне і каб яны як найхутчэй далі свой адказ на Вашую прапанову.

Агульны выснаў, які і трэба было спадзявацца, атрымаўся адназначны. Беларусы Аўстраліі стаяць на прынцыпе: рэпрэзэнтацыя Рэспублікі Беларусь павінная быць як незалежнай сувэрэннай дзяржавы з усімі нацыянальнымі прыкметамі і нацыянальнай сымбोलікай. Гэта значыць: пад бел-чырвона-белым сьцягам, гэрбам... "Пагоня" і з належным нацыянальным годнасці беларусаў гімнам. Калі Беларусь верне ўсе гэтыя годнасці, мы, беларусы Аўстраліі і беларусы ўсяго сьвету, прыкладзем усе нашы магчымасці, каб дапамагчы нашым алімпійскім спартоўцам заняць пачэснае месца сярод найлепшых спартоўцаў сьвету.

Ваша заўвага нахот таго, што ўкраінцы, якія жывуць у Аўстраліі, дзейнічаюць у гэтай справе для сваіх алімпійцаў, з'яўляецца якраз адваротнай, што датычыць беларусаў. Украінцы на сё-

няшні дзень маюць сваю сапраўдную ўкраінскую дзяржаву, дзе адзінай дзяржаўнай мовай з'яўляецца ўкраінская мова, маюць сваю гістарычную сымболіку ў сваёй нацыянальнай гімне, а таксама сваю Вярхоўную Раду: ім ёсць чым ганарыцца і каму дапамагаць, а ў нас, у беларусаў, усяго гэтага няма. На вялікі жаль, Рэспубліка Беларусь знаходзіцца ва ўладзе здрадніцкай, якая не валодаюць нават самымі элементарнымі якасцямі беларуса, такімі, як беларуская мова, і таму мы катэгарычна адмаўляемся прымаць які-небудзь удзел у гэтай алімпіядзе і дапамагаць камандзе, якая выступае як беларуская, але пад варожай нам сымболікай. Гэта сымболіка не беларуская і ня праўная, мы ніколі яе не прызнавалі, не прызнаем і ў будучыні не прызнаем, бо гэта ёсць савецкая камуністычная сымболіка, гвалтам нам накінутая чужынцамі.

Выбачайце нам, Спдар Анатоль Іваню, за такі адмоўны адказ, але гэта з'яўляецца нашым пратэстам супраць выступу беларускай каманды на "Алімпіядзе — 2000" пад камуністычнай сымболікай... Спадзяемся, што перакладчыка зь беларускай мовы на рускую Вы там, у Рэспубліцы Беларусь, знойдзеце.

З пашанай. Жыве Беларусь!

за Выканаўчы камітэт
Федэральнай рады беларускіх
арганізацый у Аўстраліі
старшыня Яўген Груша

ЗЯМЛЯ СВЯТАЯ, ЯНА НАША МАЦІ

лічнасць стала прычынай узнікнення шэрагу розных рытуальна-абрадавых дзеянняў, якія скіраваны былі на тое, каб, з аднаго боку, паспрыць спору, урадлівасці зямлі, а з другога — накладалі на паводзіны чалавека даволі жорсткія маральна-этычныя патрабаванні ў адносінах да яе. Напрыклад, на Масленку рабілі цэлыя снежныя горкі, аблівалі іх вадою, а затым маладыя шлюбныя пары каталіся з іх на санках. Штучны лёдавы пагорак — знак цяжарнасці зямлі, а катанне з іх толькі што абраўшых шлюб маладых мела двухбаковую накіраванасць: вірлівая моладзь імкнулася абудзіць зямлю, а тая ў сваю чаргу павінна была паспрыць патэнцый новаспечанай пары. Напрыканцы масленічнага тыдня людзі збіралі ўсёй вёскай за ваколіцай і спальвалі саламяную Марану — смерць, увабленне зімы. Затым кожны ўдзельнік абраду браў прыгаршчы попелу, ішоў на сваё жытнёвае поле, распынаў па ім попел і затоптваў яго ў снег: няхай адшыйшоўшае ў нябыт прарасце ўлетку новым коласам.

Гэты самы сэнс абуджэння зямлі ўкладваўся беларусамі ў абрад велікоднага качання яек. Як правіла, і гэта святочная гульня адбывалася на самым высокім месцы вёскі. Для павелічэння ўрадлівасці зямлі па ўсіх кутках свайго прысядзібнага ўчастка гаспадар утыкаў галінку вярбы, асвечанай у храме на Вербіцу. Своеасаблівым ахвяраваннем ёй быў і такі абрад. Адрэзу пасля вяртання дадому з велікоднага ўсяночнага богаслужэння гаспадар садзіў за стол усю сям'ю і адбывалася доўгачаканая святочная трапеза, калі можна было разгавецца, ўдольна не есціся смажаніны, вядліны, каўбасы, сыру з маслам. Рэшткі, якія заставаліся на стале (шалупіны яек, коці, кавалачкі хлеба і яйка) бацька нес на жытнішча і злёгка прысыпаў зямлём.

Аналагічнае ахвяраванне прыносілася Духу Зямлі і напрыканцы жніва. Некалькі апошніх нязжатых каласоў прыгіналі долу і пакідалі, каб не пакінуць поле "голым" і не забраць яго спорнасці на будучы год.

Мне ўжо даводзілася пісаць пра тое, што стаўленне да зямлі як да новага арганізма сфарміравала ў асяроддзі беларусаў забарону чапаць зямлю ад Пакроваў (часта ад Узыжання) і да Благавешчання або Радаўніцы. У гэты час нават помнік на магіле нельга было ста-

віць. Людзі сталага веку звярталі маю ўвагу на такую акалічнасць: калі нехта з блізкіх паміраў у той час, калі зямля «спала» (а трэба было капаць дол), то яна магла «наслаць» голад на гэтую сям'ю на тры наступныя гады.

У сувязі з гэтым неабходна нагадаць яшчэ адзін абрад, які быў вядомы ў асяроддзі паўночных славянскіх плямёнаў і атрымаў назву «заложных нябожчык». Статус самай значнай святыні патрабаваў перад пахаваннем пераапрацаць нябожчыка ва ўсё чыстае, белае. Але калі чалавек скончыў жыццё самагубствам, то яго не хавалі, а кідалі ў спецыяльную яму за гарадзішчэ мяжой, прыкрывалі ад зямлі галінамі дрэў. І толькі пасля таго, як закончацца асноўныя палывыя работы, «заложных нябожчыкаў» хавалі на Сямік — у чацвер на сёмым паслявелькодным тыдні. Калі ж гэты звычай парушаўся, то лічылі, што зямля нашле засухі і неўраджай.

У традыцыйнай культуры беларусаў зямля ўспрымалася як родны кут, родная старонка, Радзіма, які месца нашага часовага існавання на гэтым свеце і адначасова як магіла — месца вечнага спачыну. Таму з такой павагай і нашы продкі, і нашы сучаснікі ставяцца да наведвання магілак, карпатлівага шчыравання вакол іх напачатку цыкла сельскагаспадарчых работ і напрыканцы яго. Прычым у пахавальным абрадзе зямля была і застаецца адным з асноўных рытуальных атрыбутоваў, які надзяляецца неверагоднымі працоўна-магічнымі здольнасцямі. Напрыклад, апошнім рытуальным дзеяннем развітання з нябожчыкам з'яўляецца трохразовае кіданне жменькі зямлі ў магілу. І сёння беларусы перакананы: калі ў час пахавання нечакана абсыплецца край магілы, то гэта неабвержнае сведчанне таму, што на працягу года з гэтай сям'і пойдзе «на той свет» яшчэ хто-небудзь.

Зямля шырока выкарыстоўваецца ў чорнай і белай магіі. Напрыклад, каб хлопца добра адслужыў у войску і вярнуўся дадому жывым і здаровым, маці пакідала ў хаце адбітак правай нагі на зямлі перад парогам хаты і ўвесь час захоўвала ў чырвоным кудзе за іконай.

Такім чынам, атрымліваецца, што мы нараджаемся на нашай зямлі, прыйдзем па ёй, пакінуўшы выразны след, а праз нейкі час на вечна адзіным у яе мацірэнскае ўлонне. У адным з паданняў, запісаных М. Федароўскім, ёсць цудоўныя словы, якія ў пэўнай форме адлюстроўваюць нашы адносіны да зямлі і бацькоўскай павягу да яе:

«Зямля святая, яна наша маці,
Яна нас жывых корміць,
а па смерці да сябе прыхіляе».

Янка КРУК,
кандыдат філалагічных навук.

Васіль БЫКАЎ: Іншыя нацыі апярэдзілі беларусаў на некалькі дзесяцігодзьдзяў

З вядомым пісьменьнікам гутарыць драматург і журналіст Мікола Матукоўскі

Мікола Матукоўскі: Васіль Уладзіміравіч, ці помніш ты нашу апошнюю размову, калі я яшчэ працаваў карэспандэнтам газэты "Известия"? Тады мы з табой гаварылі пра развал калісьці магутнай краіны Саветаў і прыйшлі да высновы, што пагадненьне ў Белаежскай Пушчы — не выпадковасьць, не злая воля трох палітыкаў, як гэта стараюцца паказаць артадоксы, а гістарычная заканамернасьць, нават дакладней — гістарычная непазьбежнасьць. Мы тады яшчэ дзівіліся, што так многа людзей так хвалявацца, так трагічна ўспрынялі гэтую падзею. Дагэтуль мільёны людзей праклінаюць Ельцына, Краўчука і Шушкевіча за такое "злачынства". Маўляў, каб не сабраліся яны тады ў Белаежскай Пушчы, Савецкі Саюз існаваў-бы дагэтуль.

Васіль Быкаў: Давай адразу дакладна і недвухсэнсоўна вызначым: што ёсьць разбурэньне імпэрыі з гістарычнага пункту погляду — добра гэта ці дрэнна? У свой час усе, нават самыя магутныя імпэрыі, распаліся. Іх часткі так ці інакш самавызначыліся і жывуць сёньня значна лепей, чымсьці мы. Зразумець старых людзей можна, але ці можна апраўдаць іх перажываньні? Бо апрача іх, шчыра кажучы, незайздроснага лёсу ёсьць яшчэ лёс нашчадкаў. Іх дзяцей ды ўнукаў. Няўжо яны хацелі-б, каб іх лёс быў такі-ж шматпакутны?

Кастрычнік 1917 быў страшэннай, трагічнай памылкай, якая ўзмацнялася амаль 80 гадоў. Але мне думецца, што справа зусім не ў памылцы, хай нават самай фатальнай. Справа ў неправамернасьці зыходных пастулатаў, высунутых марксізмам, калі адна палітычная партыя безагаворачна прысвойвае сабе права будаваць па схеме пэўнае грамадства і заганяе сілком у гэту схему ўсю неахопную разнастайнасьць чалавечага жыцьця. Чалавечтва разьвіваецца па ўласным, Богам дадзеным, законам, якія ў многім яшчэ незразумелыя і недаступныя самому чалавеку. Усялякі дыктат, хай нават з найлепшымі намерамі, ёсьць недарэчны, ненатуральны і бясплодны. Вось чаму чалавечтва, колькі яно існуе, несупынна б'ецца за свабоду грамадзкага разьвіцьця, якой яно пазбаўляюць сілы, што валодаюць такой магчымасьцю.

М. М. Я далёкі ад думкі ідэалізаваць тыя працэсы і падзеі, якія адбываюцца сёньня ў Расіі. Але існаваньне там розных партыяў з рознымі праграмамі — бязумоўна, станоўчы факт, магчыма, самая галоўная палітычная і грамадзкая заваёва Расіі. Яе грамадзяне атрымалі права і магчымасьць выбару спосабу жыцьця сёньняшняга і будучага. Як ты думаеш, чаму беларусы аказаліся "сваіх дзейных за Папу рымскага"? Згэдзіся, што менавіта ў нас, на Беларусі, больш, чым дзе-небудзь, прыхільнікаў аднаўленьня СССР. Чым ты тлумачыш такі феномен? Прыбалтыйцы і нават украінцы зразумелі, што нацыянальны суверэнітэт — найвялікшая выгода, а мы — не, не зразумелі!!!

В. Б. Гэта — наша нацыянальная трагедыя, якая вытлумачаецца гістарычна. На працягу многіх стагодзьдзяў Беларусь трымалі ў стане нацыянальнай цемры, заступалі шлях да сьвятла, што істотна сказала — не магло не сказацца — на мэнталітэце нацыі. Празьмерная даверлівасьць, рахманасьць пайшлі беларусам зусім не на карысьць. У такіх сытуацыях, калі трэба было праяўляць натуральны недавер, нацыянальную, а з ёй і палітычную волю, як гэта зрабілі тыя-ж прыбалтыйцы, беларусы цалкам успрыямалі тое, што ім навязвалі звонку.

Асабліва гэта стала прыкметна, калі нам сілком навязваліся д'ябальскія, камуністычныя ідэі. У той час, калі іншыя нацыі знайшлі ў сабе моцы перагледзець і антычалавечыя камуністычныя догмы, і ўласную гісторыю, мы працягвалі і працягваем верыць у "добрага дзядулю Леніна", у яго мудрасьць і чалавечнасьць, хоць увесь сьвет даўно ўжо ведае, што менавіта Ленін (а не Гітлер!) нарадзіў ідэю канцэнтрацыйных лягераў... Уяўляю, як накінутца на мяне за такое "кашчунства" камуністычныя артадоксы. Ну як-жа: Васіль Быкаў прыпісаў такі страшэнны грэх сьвятому правадару!.. Я ім параю прачытаць

двухтомнік Дзьмітрыя Валкагонава "Ленін", цалкам пабудаваны на гістарычных дакументах, якія дзесяцігодзьдзямі хаваў ад нас у спецсховах...

М. М. Я чытаў гэты двухтомнік і быў узрушаны жорсткасьцю і бесчалавечнасьцю Леніна. Некаторыя дакуманты, напісаныя ягонай рукой, проста выклікаюць жак... Але давай, Васіль Уладзіміравіч, вернемся да пачатку нашай размовы... Ці згодны ты з тым, што само свабоднае існаваньне свабоднага грамадства мае патрэбу ў пэўнай рэгляментацыі?

В. Б. Зразумела. Але вядома, што анічога лепей за дэмакратычную арганізацыю чалавечтва не вынайшла. Хоць, павінен заўважыць, і дэмакратыя мае масу недахопаў. Важна, каб грамадства высьпела для дэмакратыі, каб дэмакратычныя інстытуты зьяўляліся для яго жаданай формай народаўладзьдзя, каб не займалася яно бесплоднымі пошукамі ўласнага, асобнага шляху, які, як паказвае даўні і нядаўні вопыт, нярэдка заканчваецца дыктатурай, гістарычным тупіком. Такім трагічным тупіком зьявілася і камуністычная ўтопія, з якой цяпер невядома як выбрацца.

М. М. Але-ж як вызначыць ступень дэмакратычнай сьпеласьці грамадства, пры якой магчымы шырокі і плённы пераход да глыбокіх рэформаў? Ці магчымы тут памылкі, якія мы потым называем фатальнымі?

В. Б. Ня толькі магчымыя, але нават непазьбежныя. Разьвіцьцё грамадства адбываецца нераўнамерна па прычыне нават прыродных фактараў. У той час як адны нацыі даўно пайшлі па дэмакратычным шляху, іншыя давольныя напauфеадальнай псыхалогіяй. Балтыя, напрыклад, раней Беларусі зразумела, што толькі на шляху дэмакратычнага самавызначэньня і поўнай незалежнасьці можна пабудаваць сучаснае цывілізаванае грамадства. Яна гераічна змагалася за свае ідэалы і перамагла. Але дзеля гэтага спатрэбілася актыўнасьць усяго народу, а ня толькі нацыянальнай інтэлігенцыі.

М. М. Дарэчы, чым ты вытлумачыш пасьпэўнасьць беларускай інтэлігенцыі, яе індэфэрэнтнасьць у адносінах да палітычнага жыцьця ў сваёй краіне?

В. Б. Ну, пра ўсю інтэлігенцыю я-б так не сказаў. Зноў-жа гэта тлумачыцца нашай шматпакутнай гісторыяй. Пасьля кастрычніцкага перавароту ў 1917 годзе ў нас, на Беларусі, з нацыянальнай інтэлігенцыяй было практычна пакончана. Ты-ж ведаеш, тысячы інтэлігентаў — пісьменьнікаў, мастакоў, артыстаў, вучоных — загубілі, расстраляўшы або саслаўшы на сталінскую катаргу. Можна сказаць, была загублена ўся краса нацыі. Ня толькі загубілі, але і пасялі нейкі паталогічны страх у генах. "Абы было ціха! Абы ў турмы не саджалі! Абы вайны не было!" Парадзілі ў людзях нейкі жывельны страх, які і сёньня часта перамагае іншыя, самыя высокія і высокародныя парываньні. Іншыя нацыі апярэдзілі нас, беларусаў, на некалькі дзесяцігодзьдзяў!..

М. М. І ты думаеш, што гэта будзе доўга працягвацца? Дзесяцігодзьдзямі?

В. Б. Вядома-ж, не! Успомні, якой неўміручай сілай яшчэ зусім нядаўна здавалася нам сіла і ўлада КПСС! І дзе яна цяпер, гэтая сіла ды ўлада? На сьметніку гісторыі. Рухнула, як цацачны картачны дамок. У Расіі, напрыклад, ніхто ўсё-рэз не верыць ані Зюганаву, ані Селзьяневу, ані тым болей беснаватому Анпілаву. Усё болей і болей людзей з кожным годам пачынаюць усьведамляць, што гэтыя асобы — учарашні дзень, да якога няма і ня можа быць вяртаньня. Тое-ж самае адбудзецца і ў нас, калі народ зразумее, што і праграма прэзыдэнта і сам прэзыдэнт — міраж у бязводнай пустыні. Калі чалавек пакутуе ад моцнай смагі, ён прымае міраж за рэальнае аазіс. Такую ўжо чалавечая прырода — да апошняга імгненьня верыць у рэальнасьць такога выратавальнага аазісу, да апошняй хвіліны адганяць ад сябе страшэнную думку, што аніякага аазісу няма. Ёсьць міраж, падман зроку, ёсьць тое, чаго на самай справе няма і быць ня можа.

Відушчымі мы будзем станавіцца вельмі пакутліва, трагічна, таму што з прасьвят-

леньнем прыйдзе крушэньне ілюзіяў, якія мільёны людзей прымалі за рэальнасьць, калі прыйдзе разуменьне, што столькі гадоў страчана безваротна! Зноў-такі наш давер, наша талерантнасьць...

М. М. Паколькі ты нагадаў нашага прэзыдэнта, дазволь мне задаць табе асабістае пытаньне. Некалькі разоў А. Лукашэнка, выступаючы публічна, казаў пра цябе прыкладна так... "Я вельмі паважаю Васіля Быкава за яго вялікі літаратурны талент. Ён цудоўны пісьменьнік, я выходзіў на яго творках. Але навошта ён лезе ў палітыку? Ягоная справа — літаратура, а не палітыка. Палітык ён дрэнны..."

В. Б. У тым-та і справа, што я ня лезу ў палітыку, мяне туды сілком цягнуць! Тыя-ж журналісты (пераважна расійскія, беларускія апошнім часам мяне баяцца, пэўна, нехта моцна напалохаў іх). Яны патрабуюць ад мяне выказваньняў па самых вострых праблемах сучаснасьці. Як кожны грамадзянін, я, натуральна, маю ўласнае меркаваньне, уласныя прынцыпы. Ці трэба хаваць мне свае перакананьні, таму што яны камусьці не падабаюцца? Сьмешна і недарэчна, ці ня так? Так мае прынцыпы і мае перакананьні карэнным чынам разыходзяцца з прынцыпамі і перакананьнямі Аляксандра Рыгоравіча. Але тут я ўжо анічога не магу зрабіць. Мяняць перакананьні, як рукавіцы, я не магу, ніколі гэтага не рабіў. І потым... Я не магу ўявіць сабе пісьменьніка апалітычнай асобаю. Гэта немагчыма. Яшчэ той-жа Ленін у свой час казаў: жыць у грамадстве і быць свабодным ад грамадства нельга...

М. М. І апошняе асабістае пытаньне... Як табе, Васіль, жывецца і пішацца ў Фінляндыі?

В. Б. Пішацца добра — ніхто не перашкаджае, не лезе з пытаньнямі, з інтэрв'ю, не набіваецца ў гошчы... Можна сказаць, ідэальныя ўмовы дзеля творчасці. Я там напісаў ужо аповесьць і некалькі апавяданьняў. Што датычыць "як жывецца"... Аніякія побытавыя праблемы няма, але не хапае нашай беларускай атмасфэры, роднага паветра, сяброўскіх зносінаў, без чаго ня можа быць поўнага душэўнага камфарту. Але хутка гэтая мая "болдзінская восень" закончыцца і я вярнуся ў Менск.

М. М. Хай гэта "болдзінская восень" прадоўжыцца як мага даўжэй і хай яна будзе максымальна плённая!

В. Б. Дзякую. Будзем спадзявацца...

Далейшыя ахвяраваньні на Беларускі Музей у Гайнаўцы, Беласточчына.

9. Валь. і Мікола Сьнежко	\$50.00
10. Мікола Грэбень	\$100.00
11. Моніка Банькоўскі (Швайцарыя)	\$100.00
12. Міхал Швэдзюк (Англія)	\$36.00
13. Іван Дубчонак (Англія)	\$24.00
14. М. Баяроўскі (Англія)	\$20.00
15. С. Будкевіч (Англія)	\$20.00
16. Нікадэм Жызьнеўскі	\$50.00
17. Ванда Махнач	\$50.00
18. Др. Анатоль Санковіч	\$50.00
19. Др. Вітаўт і Вера Рамук	\$1000.00
20. Людвіка Беленіс	\$25.00
21. Кляра Пануцэвіч	\$25.00
22. Гэнрык Сенькевіч	\$25.00
23. Васіль Богдан	\$25.00
24. Майк Кучура	\$20.00
25. Ян Навагродзкі	\$5.00
26. Пётр і Анна Мелінішын	\$40.00
27. Аляксандра Крамэр	\$40.00
28. Васіль Шчэцька	\$25.00
29. Кастусь Мерляк	\$20.00
30. Альбуккі	\$20.00
31. Кастусь і Марыя Верабей	\$25.00
32. Уладзімір Пелеса	\$25.00
33. Уладзімір Оршкэвіч	\$20.00
34. Грэгоры Казьлякоўскі	\$5.00
35. Віталі Кажан	\$80.00
36. Кастусь Вайцяхоўскі	\$50.00
37. Марат Клякоцкі	\$50.00
38. Бэрніс і Юрка Касьцюкевічы	\$50.00
39. Антоні Філістовіч	\$50.00
40. Ірэна Барнс	\$30.00
41. Ванкарэм Нікіфаровіч	\$4.00

Прадаўжэньне Ліст ахвярадаўцаў у наступных нумарах газэты... Дзякуй!

У апошні час у асяродку беларускай інтэлігенцыі акрэсліліся два наступныя накірункі ў жыццядзейнасці: законапаласлужанасць існуючым уладам і прыстававанне ў асабіста карысных мэтах да існуючых абставін; законапаласлужанасць Боскім палажэнням і сумленню з улікам абставін, якія склаліся, і неабходнасцю ўпасага жыцця. Не абыхла гэта з'ява і Таварыства беларускай мовы. Але ў адпаведнасці з першым напрамкам ад беларускай мовы хутка застануцца толькі фальклорныя ўспаміны для пацех замежных гасцей. Не стане і беларусаў у этнічных адносінах. Другі ж — завае да рашучага змагання захавання і развіцця беларускай мовы на роўных з астатнімі мовамі падставах, адстае правы беларускага этнасу на самастойнае раўнапраўнае жыццё ў сямі ўсіх іншых цывілізаваных народаў. Аб гэтым і пойдзе далей размова.

1. Ёсць і такі погляд на ролю мовы і задачы Таварыства па яе абароне

Яго сутнасць выказаў "паэт і грамадскі дзеяч, старшыня Рэспубліканскай рады ТБМ" ("Звязда" ад 27.06.1998 г.) Генадзь Бураўкін, які ў сваім інтэрв'ю катэгарычна заявіў наступнае: "Не трэба ўдзяваць нас у палітычныя гульні. Мы гэтага не хочам і на гэта не пойдзем. Каму трэба нас тапіць?". Пад "Мы" ў дадзеным выпадку маецца на ўвазе не хтосьці асабіста, а Таварыства беларускай мовы ім. Ф. Скарыны. Слова ж тыя былі сказаныя ў час прымусовага (па рашэнні Абласнога гаспадарчага суда Мінска, з удзелам міліцыі) пазбаўлення ТБМ яе аднаго офіса — невялікага памяшкання (на вул. Румянцава, 13), што было выдзелена Таварыству беларускай дзяржавы, якая толькі нараджалася, яшчэ ў 1989 годзе.

Сутнасць прыведзеных слоў Генадзя Мікалаевіча практычна ў маштабе 1:1 пацвердзіла "Народнай воляй" 30.06.1998 г. Адпаведны артыкул пастаўлены там нават на самым першым месцы. У ім жа падкрэслена, што "ТБМ ім. Ф. Скарыны — арганізацыя зусім не палітычная", яе нельга прама "атакаваць", скажам, з БНФ або іншай партыі ці рухам, якія ў апазіцыі да ўлады". Адзначана нелагічнасць гвалтоўнага пазбаўлення ТБМ названага офіса і яго незаконнасць. Бо была пададзена заява ў Рэспубліканскі суд на перагляд рашэння абласной судовай інстанцыі. Абскарджанне тое яшчэ не разгледжана. Гісторыя з высваленнем тлумачыцца адным: "не ў пашане, на вялікі жал, у беларускай дзяржаве роднае слова". У якасці станоўчага аб тым высваленні ТБМ запісана тое, што яно "абышлося без скандалу і інцыдэнтаў з боку прыхільнікаў і сяброў Таварыства ў многім дзякуючы "законапаласлужанай" пазіцыі кіраўніка гэтай грамадскай арганізацыі Г. Бураўкіна. Сваім аўтарытэтам ён здолеў стрымаць ускіпелы ад несправядлівасці пачуццё ды страсці пікетчыкаў".

Дзеля аб'ектыўнасці ўспрымання іштучна створанай сітуацыі з высваленнем ТБМ рэдакцыя "Народнай волі" надрукавала і ліст Генадзя Бураўкіна прэзідэнту Рэспублікі Беларусь А.Р. Лукашэнка.

Павярхоўны разгляд двух вышэйназваных поўнаасцю ідэнтычных артыкулаў дае

падставу ўспрымаць разгледжаную з'яву прыкладна так: канешне, зроблена незаконная акцыя пазбаўлення ТБМ яе сядзібы, дрэнна, што ў нашай Беларусі "не ў пашане роднае слова". Але ж нічога страшэннага ў тым няма. Тое здарэнне не паўплывае на наш дабрабыт, на колькасць выпітай гарэлкі, з'едзенай каўбасы, якасць мініспадніцы, шкарпэтак, жылля, каханя і іншых жыццёвых з'яў. Таму мы добрае зрабілі самім

створаны Боскімі сіламі невыпадкова. А каб праз дабрачыннае ўзаемадзеянне этнічных рознасцяў забяспечваць існаванне пастаянна дзеючых умоў для самаудасканалення ўсяго чалавецтва на аснове прынцыпу: праз этнічна-нацыянальнае да агульначалавечага, ад агульначалавечага да нацыянальнага. Адзначанае забяспечваецца і рознымі фізіка-геаграфічнымі ўмовамі, з улікам якіх і створаны пэўныя этнасы. Таму Боскі наказ

МОВА — ДУХОЎНА ЯДНАЛОЧЫ ПАДМУРАК МАГЧЫМАСЦІ ІСНАВАННЯ БЕЛАРУСКАЙ ДЗЯРЖАВЫ. ЯНА НЕ МОЖА БЫЦЬ ПА-ЗА ГЛАБАЛЬНАЙ ПАЛІТЫКАЙ

фактам дэманстрацыі перад уладамі сваёй "законапаласлужанасці", а таксама тым, што не далі сябе "уцягнуць (праўда, невядома каму) у палітычныя гульні". Мы наведлі мзра Мінска У.В. Ярмошына. Нам "гарычанкам ва ўсім ідзе насустрач". Мы "механізм запусцілі". Мы — людзі выдатныя, зусім "непалітычныя", лічым справу развіцця і пашырэння дзяржаўнай беларускай мовы стратэгічна неабходнай і актуальнай.

2. Толькі навошта ж Богам створаны розныя мовы і этнасы?

Аднак на ўсё адзначанае можна паглядаць з іншага, супрацьлеглага боку. З пазіцыі ісціны які фіксатар падзей і з'яў у іх заканамернай сувязі. Тады і вывады атрымаюцца супрацьлеглымі. Толькі каб вынікі гэтага другога разгляду былі зразумелымі і простаму чытачу, вызначым спачатку, што такое мова, этнас, нацыя, якая іх роля ў агульначалавечым грамадстве і ці маюць яны адносіны да самой сутнасці жыцця кожнага з нас і да яго дабрабыту. Пры гэтым не будзем (за адсутнасцю газетнага месца) пералічваць, што, дзе і як аб тым напісана. І адразу адзначым, што мова не проста "язык, важнейшае сродства чалавеческага абшчэня" ("Советский энциклопедический словарь", М., 1985, с. 1567). Яна — складанейшая дзейная ўласцівасць душы пэўнага этнасу, якая дадзена яму Богам для свайго разувавага ўспрымання, зберажэння ў памяці і аналізу звестак ад усяго навакольнага прыроднага і грамадскага асяроддзя. А этнас — гэта не неакрэсленая "історычнае складзівае этнічная абшчэнасць — племя, народнасць, нацыя" (С.И.Ожегов. Словарь русского языка. М., 1990, с. 910). Кожны з іх створаны Богам як пэўны від людскіх супольнасцяў, які родасна-расавая група людзей, надзеленых, у гапоўным, рысамі адвольнаваасцяў на генным узроўні, пэўным абагульненым характарам, сваёй мовай і сваёй асаблівасцямі ўспрымання з'яў і працэсаў прыроды, а таксама грамадства.

Кожная мова мае ў сукупнасці толькі свае, уласцівыя толькі ёй асаблівасці ўспрымання прыродных і грамадскіх працэсаў і з'яў. Таму ёю фарміруецца сутнасць пэўнага этнасу. Этнасы, які і адпаведны ім мовы,

кожнаму этнасу — зберагаць і развіваць сябе, забяспечваюць правы на тое ж іншым этнасам. Аналагічна адносна нацыі можна сказаць, што яна — не "племя, народ, історычная абшчэнасць людзей, складаюцца ў працэсе фарміравання іх тэрыторыі, эканамічных сувязей, літаратурнага языка, этнічных асаблівасцей культуры і характэра". Яна — дзяржаўнае аб'яднанне людзей, якое ўзнікла на аснове пэўнага канкрэтнага этнасу (у рэдкіх выпадках — спалучэння некалькіх этнасаў) і згуртаванае сумеснымі набыткамі культуры, а таксама прынцыпамі жыццядзейнасці. Так, у ЗША нацыя складалася на аснове англамоўнай большасці перасяленцаў, у Расіі — на Рускім падмурку, праз русіфікацыю і г.д. Значыць, і ў аснове нацыі — этнічныя асаблівасці, якія павінны свядома зберагацца ўсімі людзьмі і паважцца. Бо чалавецтва можа паступова самавырадіцца і загінуць, калі ўсіх людзей гвалтоўна перамяшаць для стварэння агульнай шэрай масы нахалтат савецкага народа.

Усё адзначанае паказвае, што моўныя справы любой цывілізаваанай краіны ўваходзяць у склад найгапоўнейшых задач не толькі дзяржаўнай, але і глабальнай палітыкі. Зыходзячы са сказанага, Г. Бураўкін даўнама акрэсліў сяброў Таварыства беларускай мовы апалітычна. Вядома, мы не ставім сваёй мэтай змаганне за ўладу. Але ж наша мэта — змаганне за зберажэнне ў інтэрэсах усяго чалавецтва беларускай мовы як асновы беларускага этнасу. Як сказаў неўміручы гений Ларысы Геніюш,

Сёння на плаце родная мова, —
Вырываць жывую належыць з агню.
Слова "кахаю" тут слабае слова.
Мужнае слова — "абараню"!

3. Таму мы — апазіцыянеры сучаснага стану беларускай мовы

У гэтым сэнсе мы ў рашучай апазіцыі вярхоўным уладам Беларусі, якія сваімі дзеяннямі не проста не паважаюць беларускую мову, а перад усім светам зневажаюць яе як састваўляючую душу беларускага народа, імкнуча зрабіць непатрэбнай грамадства, мы не можам згадзіцца з такім злачынствам, каб

камусяці спадабацца "законапаласлужанствам". Бо яно вядзе да знікнення беларусаў у этнічных адносінах, да поўнай русіфікацыі, да непазбаўленага паглынання нас Расіяй, да таго, каб ад Беларусі засталася толькі тэрытарыяльная назва. А за гэтым — поўны непазбежны расійскі хаос, "сложнейший полистический кризис, поразивший образование, армию, медицину. И, если самый острый из них — экономический, то самый глубокий — идеинный" ("Известия" от 17.06.1998 г.). Гэты крызіс непазбежна ператворыць нашу краіну ў правінцыяльную, у якойсьці меры каланіяльную частку "великой могучей России". Накрые ён непазбежна ўсіх жыхароў Беларусі: і рускіх — і зюгануцаў, і жырыноўцаў, — і ўсіх іншых грамадзян, якія імкнуча хутэй далучыць нашу рэспубліку да фундамента новага СССР.

Ёсць у разглядаемых артыкулах "Звязды" і "Народнай волі" недапушчальныя недакладнасці. Так, напрыклад, да суда супраць нас рэспубліканскае кіраўніцтва ТБМ было зусім непарыжана. Сам Г. Бураўкін і не імкнуўся прысутнічаць на яго пасяджэнні. Таму, можна сказаць, суддзя паводзіла сябе арэбізна ў адносінах да ТБМ, зрабіла суд закрытым, нешматлікіх прадстаўнікоў мінскай гарадской рады ТБМ "напрасіла" з дапамогай міліцыі пакінуць судовы працэс, які працягваўся каля самаі хвіліны. Да старшыні Мінскага гарвыканкама У.В. Ярмошына Генадзь Мікалаевіч ішоў амаль што год. А сапраўды быў у яго на прыёме ўжо пасля суда і яго рашэння аб пазбаўленні ТБМ сядзібы. Анікага пісьмовага асабістага аб'явання з боку Уладзіміра Васільевіча адносна дапамогі нам нідзе няма. Заява ў Рэспубліканскі гаспадарчы суд аб адмене рашэння абласнога суда да прынята там ужо пастаяннага тэрміну на абскарджанне за дзень ці за два да высвалення, якое і без таго адкладвалася выканаўцам. Так што ў тым, што здарылася, ёсць і пэўная віна самога рэспубліканскага кіраўніцтва ТБМ. Адносна ж звароту Г. Бураўкіна да А. Лукашэнка можна сказаць наступнае:

Ганьбеюцца слова,
Знішчаецца мова.
Мы ж спіны згібаем уздагон ...
Дзе ж гучнае слова,
Што мова — аснова
Яднання, каб нас бараніць?
Дзе заклік на ёй, прадвечна святой,
Што этнас наш створан каб жыць?
Каб зноў самастойна,
З павагай прыстойна
З народамі ўсімі дружна!
Каб мы, беларусы, не мелі прымусу
Братамі малодшымі быць!
Каб верылі, зналі,
Заўжды адчувалі,
Што здольны на якасны плён!
За тое змагацца,
З каленяў узняцца
Нас кліча набата звон ...

Аляксей Саламонаў, старшыня Мінскай гарадской рады Таварыства Беларускай мовы, доктар тэхнічных навук, прафесар

Шлях да Крыжа

Да святой Узв'язанай Крыжа Гасподняга быў прымеркаваны "круглы стол", які наладзіў Міжнародны дабрачынны фонд Жыватворнага Крыжа святой Ефрасініі Полацкай.

Калі губляецца святыхня — гэта знак, які прымушае чалавека задумацца, якая сіла кіруе яго жыццём. Калі губляецца святыхня народа — быццам бы ангел-ахоўнік пакідае яго душу сам-насам з выпрабаваннямі. У Беларусі ёсць свае заступніцы перад нябёсамі — святая Ефрасінія. У Беларусі была святыхня, якая давала неверагодныя сілы тым, хто прасіў пра дараванне і збавенне — Крыж Ефрасініі Полацкай. Ён падзяляў лёс людзей, да якіх некалі прыйшоў: перажываў крывавыя войны, неаднаразова вывозіўся з роднай зямлі, але вяртаўся. Не вярнуўся толькі аднойчы. У савецкія гады святыхня быў пераведзены ў разрад вышчайнай музейнай рэліквіі, а ў гады вайны быццам бы быў вывезены з Беларусі разам з іншымі каштоўнасцямі. Куды? Гэтае пытанне задаюць сабе некалькі дзесяцігоддзяў людзі, якія імкнуча знайсці і вярнуць нам частку радзімы. Пакуль безвынікова:

У Полацкім княстве

Гісторыя даносіць звесткі пра тое, што не выпадакова гапоўнай святыхняй нашай зямлі стаў менавіта крыж. Полацкія князі прысягалі народу шляхам крыжацтва. Хто парушаў такую прысягу, браў на душу найвялікшы грэх. Вось адзін факт з гісторыі. Усяляў Полацкі даверыўся кіеўскаму князю Ізяславу — той цалаваў крыж, абяцаючы бяспеку. Ізяслав слова парушыў, і полацкі князь правёў больш года ў палоне. Але 14 верасня ў святой Узв'язанай памаліўся крыжы. Назаўтра яго вызвалілі.

Ефрасінія была ўнучкай Усяслава. Яна з дзяцінства ведала, якую сілу мае крыж на нашай зямлі. Не выпадакова, што найпершай святыхняй тут стаў крыж, зроблены для яе. Гісторык Георгій Штыхаў лічыць: трагедыя нашай зямлі ў тым, што полацкая дынастыя згасла ў самы адказны для княства час. Ад продажу, якія жылі з вераю і славаю, нам застаўся духоўны сімвал дзяржавы.

Але дзяржава не заўсёды была здольная яго захаваць.

Другое нараджэнне

Тым часам, каб краіна не жыла без крыжа, брэсцкі мастак-вобраз Мікола Кузімкі паклаў некалькі гадоў, каб аднавіць святыхню, зробленую некалі па казу Ефрасініі майстрам Бог-

шам. Як да веры людзі прыходзяць у пакутах, так і да гэтага крыжа мастак ішоў праз нечаканыя праблемы. Адна з іх заключалася ў тым, што ў Беларусі да цяперашняга часу няма нават фотакопій крыжа. Спатрэбіліся пошукі чыста прафесійнай — тэхніка візантыйскай эмалі была страчана ў вяхах. А за духоўнымі сіламі мастак вадаў па святых месцах, у Полацк, у Іерусалім. Новы крыж быў зроблены ў 1997 годзе і ў снежні заняў месца, вызначанае полацкай святой ішчэ ў 1161 годзе — у Спаса-Ефрасіньскім манастыры.

Знайсці і вярнуць

На крыжы святой Ефрасініі быў заклён, які абяцаў кару кожнаму, хто толькі паспрабуе яго вывесці з Полацка. Хто ведае, можа расплаты за жорсткасць на нашай зямлі баяўся Іван Жалівы, вяртаючы святыхню палачанам. У 1929 годзе Крыж Ефрасініі Полацкай быў перавезены ў Мінск, куды збіраліся перанесці сталец БССР. Адсюль цяпер вядуцца яго пошукі.

Адпрацоўваюцца розныя версіі: Крыж мог быць вывезены ў Германію, альбо наадварот, у Расію, адкуль у сваю чаргу яго маглі прадаць у Амерыку вядомаму калекцыянеру Моргану. Афіцыйныя заплыты не далі ніякіх вынікаў. А магло здарыцца і так, што яго шлях спыніўся ў нейкім правінцыяльным гарадку Расіі. Дарэчы,

не толькі яго, бо сёння Беларусь валодае толькі адным працэнтам сваіх каштоўнасцяў.

Лёс Крыжа імкнуча высветліць людзі розных прафесій — прафесар Адам Мальдэс, супрацоўнік упраўлення Камітэта дзяржаўнай бяспекі па Магілёўскай вобласці Сяргей Багдановіч, Інтэрпол, беларусы Амерыкі, беларусы Расіі. Наш зямляк Анатоль Селівончык з Сібіры з'яўляецца прэзідэнтам МДФ Жыватворнага Крыжа святой Ефрасініі Полацкай. І калі беларусы з розных краін далучаюцца да справы вяртання святыхні, ці не сведчыць гэта пра тое, як неабходна яна для Беларусі? Бо Крыж увавасабляе надзею на ўзваскрэсенне.

У 1999 годзе навукоўцы зноў збяруцца, каб абмяняцца норымі данымі, якія датычацца гісторыі Крыжа Ефрасініі. Але пра яго сёння павінны ведаць не толькі зацікаўленыя асобы, а літаральна кожны жыхар Беларусі. Таму нядаўна свет убачыла кніга «Жыватворны сімвал Бацькаўшчыны», напісаная гісторыкам Уладзімірам Арловым пры ўдзеле яшчэ многіх людзей.

Ларыса ЦІМОШЫК.

КАНГРЭС будзе ў студзені

Каля 700 дэлегатаў будуць удзельнічаць у Кангрэсе дэмакратычных сілаў Беларусі, які намечана правесці ў канцы студзеня наступнага года.

Гэтая лічба была названая 21 кастрычніка на паседжанні аргкамітэта па правядзенні кангрэса, якое прайшло пад старшынствам Генадзя Карпенкі.

Члены аргкамітэта згадзіліся з прапановай намесніка старшыні БНФ Юрыя Хадзькі пры вызначэнні складу ўдзельнікаў кангрэса выкарыстоўваць змешчаную сістэму вылучэння. На сёння да ўдзелу ў кангрэсе рыхтуюцца прадстаўнікі Беларускага Народнага Фронту, Аб'яднанай грамадзянскай партыі, дзюх сацыяльна-дэмакратычных партыяў, Беларускай партыі працы, а таксама шэрагу грамадскіх арганізацый. Сярод дэлегатаў будуць таксама асобы, абраныя на сумесных абласных канферэнцыях гэтых партыяў і грамадскіх арганізацый.

ЛЕКЦЫЯ ПАТРЫЯТЫЗМУ

НАПЭЎНА Б. І НА ГЭТЫ РАЗ СТАЛАСЯ Б ТОЕ, ШТО ПАЎТАРАЛАСЯ БЯСКОНЧУЮ КОЛКАСЬЦЬ РАЗОЎ У ГІСТОРЫІ НАШАГА БЕЛАРУСКАГА НАРОДА.

Пра Саюз Беларускіх Патрыётаў, падпольную маладзёвую арганізацыю, што існавала вельмі нядоўга, з восені 1946-га па люты 1947 года, у Глыбоцкай і Пастаўскай пэдагагічных вучэльнях (у п'яцідзясятны гады яны былі скасаваныя), толькі нядаўна расшукаў скупенькія звесткі ў архіве вядомых гісторыкаў, настомны дасьледнік нашай мінуўшчыны Леванід Лыч. У пратаколе XIX зьезда Кампартыі БССР, у прамове 17 лютага 1949 года кіраўніка беларускага МГБ Лаўрэнція Цанавы, наперсніка Лаўрэнція Берыі, была такая інфармацыя: "На тэрыторыі Баранавіцкай, Маладзечанскай, Полацкай і Пінскай абласцей былі выкрыты і ліквідаваны падпольныя антысавецкія арганізацыі, гэтак званыя "Саюз вызвалення Беларусі", "Саюз Беларускіх Патрыётаў", "Чайка", "Вольная Беларусь" і г.д." Да гэтага дадаваліся стандартныя фармулёўкі: групы, канечне ж, існаваліся агентамі імперыялізму, а канкрэтна - былымі прыслужнікамі нямецкіх акупантаў і беларускіх нацыялістаў, што "звылі гняздо ў эміграцыі".

Вось такі сухі лаканізм, падобны на вырак якой-небудзь славутай "тройкі", на выстрал у патыліцу. А калі ўжо зазналі святло публікацыі пра Саюз Беларускіх Патрыётаў, выйшла кніга "Гарт", адзін мой знаёмы, камсамольскі актывіст першых пасляваенных гадоў, узгадаў: дык гэта пра СБП расказвалі актывісты на закрытай нарадзе ў райкаме ў 48-м ці ў 49-м годзе пра выяўленую ў суседнім раёне страшэнную небяспечку - нейкую падпольную арганізацыю, якая магла зрабіць вялікую шкоду дзяржаве, Савецкай Беларусі.

Вось і ўсё што пакідалася для гісторыі пра СБП. Выкрылі новых "ворагаў народа", ліквідавалі і ўсё на гэтым, і з памяці сьцверці.

Ніхто, нават родныя і блізкія асулжаныя за СБП, ня ведалі, за што ж канкрэтна завінавалі гэтых маладзенькіх, нават юных навучнцаў, якія хацелі стаць настаўнікамі, - прыгаварылі да 25, 20, 15, 10 гадоў знявольнення. Чацвярым нават пагражалі сьмяротная кара, але якая выйшаў указ аб адмене яе, праўда, часова, дык ім замянілі былі максимум новым - 25-ткай. Хаця было вядома: судзілі гэту групу "за палітыку". "Палітыку" зрабіць было тады зусім проста - за неасцярожна сказанае слова, за непаважлівае абыходжаньне з партрэта высокага дзяржа, з лезунгам, за стогны аб цяжкім жыцці... "Палітыкі" баяліся ўсе, ніхто ня быў гарантаваны, што ўсьцеражэцца ад яе, як ад якой заразы. А ў тое, што тыя трыццаць зь лішнім навучнцаў Глыбоцкай і Пастаўскай пэдаггічных вучэльняў учынілі ці хацелі ўчыніць нешта злое для дзяржавы і для людзей, ніхто, ва ўсякім разе мала хто верыў. Амаль усе былі выдатнікамі вучобы, прыстойнымі маладымі людзьмі, бездакорнымі ў быццё і паводзінах, карацей - гэта быў цвет вучэльняў.

Мне выпала бачыць, як лютаўскім марозным ранкам энкавэдзцы вялі арыштаванага ў нашай вёсцы настаўніка Янку Рымдзёнкі. Ён толькі пачаў свой першы навучальны год пасля сканчэння Пастаўскай пэдаггічнай. У школе яго любілі ўсе. Прыгожы, стат-

ны, разумны, добрабычлівы, завадатар мастацкай самадзейнасьці, наогул душа моладзі. І вось на вачах дзевяцігадовага хлапчука яго пад рукі вядуць энкавэдзцы з аўтаматамі. На ўсю вёску галосіць ягоная матка, плачуць сёстры. Сьлёзы і ў мяне. Перада мной дзеецца штосьці дзікае, недарэчнае. Ці Янка Рымдзёнкі такі бласлаўны, здатны на нешта страшнае - каб вялі з перасцярогамі, як збойцу або гвалтуніка, ці з ім памылка, скапілі невіннага? Маё сэрца не прымае, ня можа прыняць, што настаўнік вінаваты. Так і засталася ў маёй памяці тая злавесна-загадкавая, пазбаўленая ладкі падзея. Не даваў спакою лёс любімага настаўніка: зьнік, як выкраслілі яго з жыцця і зь людзкой памяці.

Ужо ў БДУ, праслухаўшы даклад Хрушчова на XX зьездзе КПСС аб кульце Сталіна, які чыталі выкладчыкам, аспірантам і студэнтам за зачыненымі дзьвярыма, мяне асяніла здагадка: глыбоцкіх і пастаўскіх навучнцаў у 1947 годзе пасадзілі без усякай віны, над імі ўчынілі беззаконьне. У далейшым была нават думка паспрабаваць тое-сёе дазнацца пра іх справу, пра іх лёс. Але дзе, у каго дазнацца? Неяўдома было нават, дзе і калі судзілі тых бунтароў. А ў душы ўжо адзывалася і гордасць: бач, сьмелыя, адважныя былі - не пабаяліся, падалі голас, калі ўсе і ўсё дрыжэла, калі на што хто і ўсё ўваўся, дык паказваць хвігу ў кішэні. Толькі ў 1992 годзе, цераз 45 гадоў, змог даведацца, што ж дзеецца ў той лютаскі, золькі ранак у нашай вёсцы. Арыштоўвалі аднаго з сяброў Саюза Беларускіх Патрыётаў, нашага любімага настаўніка Янку Рымдзёнкі. Паэт, краязнавец са Слоніма ў артыкуле "Патрыёты маўчаць не скажэлі" ў газэце "Наша слова". (18 сакавіка 1992 года) расказаў пра СБП, пра расправу над ім у 47-м. Сам актывіст ўдзельнік супраціву палітыцы бальшавікоў у пасляваенны час, вязень ГУЛАГу, ён у лягеры сустракаўся з сябрамі СБП, добра ведаў пра гэту арганізацыю. СБП выступаў за родную мову, за сапраўдную незалежнасьць Беларусі, за яе гісторыю, спадчыну: без скажэньняў і хлусні, за родныя сымбалі, традыцыі. Гэта па бальшавіцкіх мерках было прызнана варожай народу дзейнасьцю. За гэта ж былі знішчаны так званыя "нацдэмы" ў 20-30-я гады, была высечана ў пень эліта нацыянальнай інтэлігенцыі. Бальшавіцкая сякера працягвала выбываць нацыянальнае ў Беларусі і далей...

Цяпер маёй задачай стала звязанца з сябрамі СБП і адшукаць сляды Янкі Рымдзёнкі. На жаль, нічога пра яго не даведаўся. Колькі часу назад мне паведамілі: ён памёр - так і не вярнуўся дадому.

Пошукі зьвялі мяне з сябрамі СБП, якія, аказалася, жылі ў адным са мной горадзе Полацку - з сужэнцамі Марыяй і Львом Бялевічамі, аднакурснікамі па Глыбоцкай пэдаггічнай, з кіраўніком Глыбоцкай групы СБП Васілём Мядзельцам, з Алесем Дзікім - гэты яшчэ настары чалавек праз нейкі час згас ад рака. Затым адбылася мая сустрэча з Іванам Бабічам, родным братам Марыі Бялевіч (Бабіч), яго таксама праз год з нечым ня стала. Потым у Мёрх была сустрэча з Алесем Юршэвічам, у сталіцы з Алесем Таболам. Зь іншымі наладзілася сувязь па ліставаньні.

Прызнаюся, учешна было з кожным новым знаёмствам пераконвацца, якія гэта цікавыя, неардынарныя

людзі. Здавалася б, кінутыя на самы ніз жыцця, у лягерьныя, турэмныя абставіны, затым на цяжкую працу ў руднікі, шахты, на лесапавал, людзі, на якіх да нядаўняга часу кожны з "бездакорнай" анкетай мог дазволіць сабе паглядзець звысоку, а не ачарсьцьвелі, не задубелі душой, захавалі дабрыню, чалавечнасьць, спагаду, інтэлігентную цікавасьць да кнігі, да палітыкі. Як былі, так і засталіся адданымі сынамі і дачкамі Беларусі. Большасць сяброў СБП пры першай жа магчымасьці пастаралася вярнуцца на Беларусь, бліжэй да родных мясцін.

Неяк быццам сама сабой узнікла думка пра кнігу. Столькі перажыта, столькі аддадзена дзеля роднай Беларусі, а якая ўздыхалася хваля нацыянальнага адраджэньня. Узліся пісаць усе разам. Хто напісаў сам свае ўспаміны, з кім давялося пагутаць мне і запісаць. Ад усяй душы мы ўдзячны рэдакцыі часопіса "Полымя" і яго рэдактару Сяргею Законьнікову, Сяргею Дубаўцу і ягоным папалечнікам па "Наша Ніва" за спрыяньне з публікацыяй нашай кнігі.

Цяпер мы чуюм прыязныя водгукі аб кнізе "Гарт". Чытачы выказваюць захапленне прыкладам сяброў СБП, якія далі наступным пакаленьням. Сябры СБП разбілітаваны "за адсутнасьцю састава злачынства". Цяпер ужо пра іх кажуць, як пра сапраўдных патрыётаў, як пра герояў свайго часу.

А колькі яшчэ ў нашай гісторыі застаецца хлусні, фальсіфікацыі, падтасовак! Як мала мы яшчэ ведаем праўды пра сваё мінулае! У афіцыйнай гісторыі шмат азнак, якія зводзяць усе да прымітыўнай сярмяжнасьці, лапцюжнасьці, ад якой хочацца толькі адварнуцца і адхіснуцца. Унушаецца думка, што беларусы заўсёды карысталіся чужым розумам, толькі і жылі, калі заставаліся пад апекай арла белага ці двухгалавага, самастойнымі ніколі не былі, ня ўмелі быць ды і не хацелі. Дзіва, што мы і самі адмаўляемся ад свайго, як ад якога-небудзь таўра нікчэмнасьці, другавартаснасьці.

Але ўжо прабіваюцца расткі іншага, аб'ектыўнага бачаньня мінуўшчыны. Нам так патрэбна поўная праўда аб нашай гісторыі.

Герман КІРЫЛАЎ.

НЯМА ЧАСУ НА АБЕД

Колькі можа пражыць жывая істота без ежы? «Столькі, колькі патрэба», — адказвае прырода. Вось, скажам, пінгвіны. Самцы, усклаўшы на лапы яйцо, адкладзенае самкай, сараваючы яго сваім целам, не кормяцца два месяцы, пакуль яна не вернецца з мора і не возьме на сябе клопаты аб нашчадках.

Плугшкі-насарог наседжае кладку ў дупе ў мясяц па пяць. На ўвесь гэты тэрміт яна сама сябе замуруе ў гняздо.

Розныя гадзюкі зусім не клопацца аб патомстве. Адкладлі яйкі — і на гэтым, лічаць, справа закончана. А вось іерогліфавы пітон-маці абгортае кольцамі цела кладку, павышае тэмпературу і ляжыць так, не мяняючы позы, восемдзесят дзён. Без абеду. Няма часу. Нельга пакідаць пост.

Толькі ўсё гэта не рэкорды. Нямецкі зоолаг Бернгард Гржымек прыводзіць такія прыклады: індыйскі тыгравы пітон галадаў 149 дзён, пітон у Франкфурце-на-Майне — 570, а габунская гадзюка — 670 дзён. І засталася жывой.

Больш этнічных груп, якіх мовы развіваліся паралельна. Сёння яны раўнапраўныя, і кіраўнікі гэтых дзяржаваў ды іншыя розныя чыноўнікі павінны адказваць на той мове, на якой да яго звяртаюцца. У іншым выпадку можна страціць працу або быць нават пакараным за дыскрымінацыю.

У Беларусі сітуацыя была іншая. Беларуская мова была дзяржаўнай у Валікім княстве Літоўскім, і толькі пасля расійскай акупацыі ў 1795 годзе беларуская мова была забаронена. Падчас савецкай акупацыі яна не была афіцыйна забаронена, але карыстацца ёю было даволі небяспечна. За гэта маглі абвінавачваць у нацыяналізме - цяжкі гмах, за які плацілася дзясяціца або больш гадамі канцлагеру.

Як жа выглядае моўная сітуацыя ў Рэспубліцы Беларусь сёння? Вярхоўная ўлада карыстаецца выключна рускай мовай, прэзідэнт рэспублікі - выключна расійскай мовай. Беларускаямоўныя школы зачыненыя. Тэлебачанне, у асноўным, - на расійскай мове. Адзіная беларускамоўная радыёстанцыя ўрадам была зачынена (маецца на ўвазе "Беларуская маладзёжная", а потым "Радыё 101,2"). Карыстацца беларускай мовай часта небяспечна, бо былі выпадкі, калі амапаўцы збівалі людзей за беларускую гаворку.

А між тым, у Канстытуцыі запісана: "Дзяржаўная мова беларуская і руская". Відаць, гэтая Канстытуцыя, як і сталінская некалі, ёсць толькі на паперы. Як доўга беларускі народ будзе трыццаць гадоў несправядліва?

Якім будзе адказ беларускага народу?

Паводле Канстытуцыі, у нашай краіне зараз двухмоўе. Гэта значыць, што кожны грамадзянін і асабліва кожны чыноўнік павінен ведаць і карыстацца і беларускай мовай, і расійскай. Якая сітуацыя з мовамі складася ў рэальных стасунках, напэўна, тлумачыць не патрэбна. Кожны, хто хоча бачыць, той бачыць і чуе. Беларускаямоўныя школы зачыняюцца, чынавенства на беларускай мове размаўляць не хоча, робіць выгляд, што беларускай мовы яно, на жаль, не ведае, хоць яшчэ некалькі гадоў таму ведалі яны гэтую мову і нават надрэмна. Мабыць, памяць у нашых чыноўнікаў, як у дзяўчат, кароткая. Нядаўна свае меркаванні аб мовах даслаў у рэдакцыю вядомы канадскі лекар, беларус Барыс Рагуля. Ягоны артыкул, думаем, будзе цікавы шырокаму колу чытачоў.

Згодна з Законам аб мовах Рэспублікі Беларусь, дзяржаўнымі мовамі прызнаюцца мовы беларуская і руская. Не мы адны ў свеце, дзе дзве мовы прызнаюцца дзяржаўнымі. Прыклады - Канада: мовы англійская і французская; Бельгія - фламандская і французская; Швейцарыя - чатыры мовы. Розніца, аднак, у тым, што тыя дзяржавы засноўваліся на дзвюх і

Як доўга ён будзе пазбаўлены праваў чалавека? Як доўга ён не будзе мець права на прыватную маёмасць? Як доўга ён будзе забраком у сваёй краіне?

На гэта я не маю адказу, але адказ павінен мець беларускі народ.

Барыс Рагуля,
Канада

СЛАВЯНЕ: АГУЛЬНЫЯ КАРАНЫ І РОЗНЫЯ ЛЁСЫ

(Нататкі аб XII Міжнародным кангрэсе славістаў у Кракаве)

"КУЛЬТУРА"

1. Паміж фэстам і алімпіядай

Адзін раз на пяць гадоў славісты розных краін маюць сваё свята — міжнародныя славістычныя з'езды, якія збіраюць навукоўцаў і ўніверсітэцкіх выкладчыкаў, што займаюцца мовамі, літаратурамі і гісторыяй славянскіх народаў. Славістычныя з'езды праходзяць па чарзе ў кожнай славянскай краіне. Папярэдні адбыўся ў Браціславе, наступны будзе ў Любліне, а сёлётні, з 27 жніўня па 2 верасня, праходзіў у Кракаве.

У адрозненне ад алімпійскіх гульняў, нацыянальныя "зборныя" славістаў спаборнічаюць, не ў час кангрэсу, а ўсе гадзі напярэдадні. Славістычная моц нацыянальных традыцый складаецца з якасці і колькасці выдадзеных слоўнікаў і граматык, новых даследаванняў і падручнікаў па мове і літаратуры, філалагічных і гістарычных часопісаў, навуковых выданняў помнікаў слова — старажытных першакрыніц, фальклору, класікаў прыгожага пісьменства. Вось чаму ўвесь час кангрэсу так ажыўлена было ў Ягелонскай бібліятэцы: у яе вестыбюлях былі разгорнуты выставы новых выданняў па славістыцы, што прывялі дэлегацыі кожнай краіны-удзельніцы. І менавіта тут было выдачоная: свет славістыкі значна больш шырокі, чым славянскі свет. Бачылі б вы славістычнае выдавецкае багацце Германіі!

Хуткасьць, з якой штогод шырыцца кніжна-часопіснае мора славістыкі, амаль палюхае. У 1908 годзе вычарпальная бібліяграфія па славянскім мовазнаўстве (выдадзеная, дарэчы, у Варшаве) апісвала 245 работ, надрукаваных за адзін год ва ўсіх еўрапейскіх краінах; зараз гадавая мовазнаўчая бібліяграфія (якая, аднак, ужо не прэтэндуе на вычарпальную паўнату) налічвае звыш 7000 публікацый. А гэта ж толькі адна галіна славістыкі, без літаратуразнаўства і гісторыі! Вось чаму міжнародныя з'езды славістаў былі вымушаны паступова звужаць сваё тэматычнае межы: на Кракаўскі кангрэс сабраліся толькі філолагі, без гісторыкаў. І ўсё ж у праграме з'езду, а таксама ў двух тамах рэзюмэ прадстаўлена звыш 1000 дакладаў і паведамленняў. І хача прагучала не ўся "тысяча", але і лічба 800 — уражвае.

2. W królewskim piękny Krakowie

Бадай, ні ў якой іншай са славянскіх краін урачыстае адкрыццё Кангрэсу не магло б прайсці з той цырыманіяльнай прыгажосцю, што ствараецца стагоддзямі супольнага акадэмічнага, царкоўнага і грамадзянскага жыцця. Сярод ганаровых прыхадных — польскі прэзідэнт Аляксандр Кваснеўскі, "Яго

Эмінэнцыя" кракаўскі кардынал і мітрапаліт, вышэйшы чыны з адміністрацыі прэзідэнта, кіраўніцтва Польскай акадэміі навук, міністр культуры і мастацтва, міністр адукацыі, кракаўскі мэр, рэктар кракаўскага ўніверсітэта, дэкан філалагічнага факультэта, галоўныя кракаўскія генералы... Шматлікая ахова, у адрозненне ад кардынала і генералаў, — у цывільным, але таксама адметна і спрыяе небудзённасці атмасферы. Ля сцэны — стэнд з фірменнымі знакамі і лагатыпамі 15 спонсараў Кангрэсу. Словы прывітанняў узажаныя, стопрацэнтна паліткарэктныя і пры гэтым разнастайныя. Гучыць тэлеграма і "апостальнае благаславенне" Папы Яна ІІ. Прэзідэнт гаворыць аб дванаціці славянскіх дзяржавах "на мапе Еўропы", аб еўрапейскай інтэграцыі і "славянскім чынніку", які надасць "нашай старой Еўропе новай дынамікі, умацуе яе самабытнасць і дапаможа закончыць гістарычныя спрэчкі". Старадаўняя формула W królewskim piękny Krakowie з вуснаў прэзідэнта гучыць амаль лірычна.

3. Без перакладчыкаў

У сёлётнім Кангрэсе, акрамя аўтараў з усіх славянскіх дзяржаў, удзельнічалі славісты з 28 неславянскіх краін. Гэта значыць, што цэнтры славістыкі і пэўную славістычную адукацыю маюць, па-за межамі славянскага свету, Азербайджан, Албанія, Аўстралія, Аўстрыя, Бельгія, Вялікабрытанія, Венгрыя, Германія, Грузія, Грэцыя, ЗША, Ізраіль, Іспанія, Італія, Канада, Карэя, Латвія, Літва, Малдова, Нарвегія, Нідэрланды, Румынія, Фінляндыя, Францыя, Швейцарыя, Швецыя, Эстонія, Японія.

Па звычай, на міжнародных славістычных кангрэсах рабочыя мовы — гэта ўсе славянскія і традыцыйныя для славістыкі міжнародныя неславянскія, — нямецкая, англійская, французская. Нельга сказаць, што моўныя цяжкасці не было, але, па-першае, прафесія славіста абавязвае яе мінімум арыентавацца ў славянскай моўнай прасторы, а па-другое, славянскія мовы, у адрозненне ад раманскіх і германскіх, усё яшчэ застаюцца даволі блізкімі адна да адной (хача працэсы разыходжання і адаблення славянскіх моў доўгацца ўжо паўтары тысячы гадоў). Моўныя бар'еры ўсё ж пераадолюваліся, і галоўныя цяжкасці былі звязаны не з мовамі, а з часам: адначасова працавала 16 секцый, а аднаго вечара — адрэзу нават 20, так званых тэматычных блокаў (ці "круглых сталоў"). Гэта значыць, што ў лепшым выпадку можна было пачуць крыху больш за п'яць адсоткаў з праграмы Кангрэсу. Але і гэтага намала, асабліва калі

ўлічыць, што цікавымі і часам павучальнымі былі не толькі самі даклады, але і пытанні, дыскусіі, спрэчкі... Галоўнае ж — магчымасць убачыць і пачуць тых, хто дагэтуль быў вядомы толькі завочна, па прозвішчы на кніжных вокладках ці ў часопісных рубрыках. Чэвры гадзіны жывога слова часам даюць не менш, чым кніга. Вось чаму большасць з удзельнікаў Кангрэсу адчулі новыя стымулы, што ішлі ад міжнароднай прафесійнай лучнасці: нас многа і мы цікавыя адзін аднаму.

4. Без палітыкі

Пасля разбурэння берлінскай сцяны славістыка даволі імкліва змянілася. У краінах былога сацлагера не стала забароненых ці непажаданых тэм, партыйна-ідэалагічнага кантролю і "ахоўчы" функцыі "партыйнай" навукі. На Захадзе, асабліва ў ЗША, славістыка часткова згубіла сваё "стратэгічнае значэнне" — быць філалагічнай базай вывучэння "імперыі зла" і яе ўсходнееўрапейскіх саюзнікаў. На жаль, на Захадзе гэта адбылася на фінансавай падтрымцы славістыкі, на колькасці студэнтаў у славістычных семінарах. У новых незалежных краінах фінансавыя цяжкасці звязаны з умовамі пераходнага часу, але, насуперак ім, свабода ад партыйнай апекі прывяла да даўно нябачага росквіту гуманітарнай думкі, асабліва ў філасофіі, культуралогіі, літаратуразнаўстве. Забароненыя некалі тэмы нацыяналізму, рэлігійных пошукаў, індывідуалістычнай і эксперыментальнай эстэтыкі перажываюць росквіт. Пры гэтым самі словы нацыяналізм, нацыяналіст у постаталітарных краінах ужо гадоў восем як пазбавіліся адмоўнага адцення.

Заўважу, што кола моваведчаў было трохі шырэйшым, чым літаратуразнаўцаў і фалькларыстаў, і гэта не выпадкова.

5. Доклад, на які імкнуліся ўсе

Каб умясціць усіх жадаючых, гэты даклад прыйшося перанесці, бадай, у самую вялікую аўдыторыю хімічнага калегіума Ягелонскага ўніверсітэта — амфітэатр слухачоў на 300. Доклад называўся "Праблемы вывучэння берасцянскіх грамаў", і рабіў яго Андрэй Анатольевіч Радзінскі, 60-гадовы акадэмік з Інстытута славянства і балканістыкі Расійскай Акадэміі навук. Доклад зусім не быў сенсацыяй, бо наўгадароскі берасцянскія грамаў былі адкрытыя ўжо даўно, у 1951 г., з таго часу інтэнсіўна даследуюцца, вядуцца новыя раскопкі, сам Залізняк надрукаваў аб грамавах на берасце некалькі кніг, дзесяткі артыкулаў, кожны раз выступаў з дакладамі. І ягоны кракаўскі даклад не быў ні вынікам, ні абавязковым: так, некаторыя

новыя чытанні ў дэшыфруючы грамаў, удакладненні асобных дат па гісторыі пісьменнасці і мовы, — усё гэта падрабязнасці, цікавыя, здавалася б, толькі вузкім спецыялістам. Адкуль тады перапоўненая зала? На маю думку, слухачоў вабілі не толькі навуковае значнасць і рэальны драматызм даследавання, але і маштаб і яркасць асобы вучонага, яго магутны і тако адрэзу адчувальны інтэлект, яго натхненнасць і захопленасць пошукам і разам з тым — лёгкасць, імклівасць і цярознасць яго дакладаў. Феномен дакладаў Залізняка ў нечым блізкі па артыстызме і прыцягальнасці да тэлевізійных выступленняў Эдварда Радзінскага: іх цікава слухаць і бачыць, пра што б яны ні распавядалі.

6. Доклад, аб якім паведаміла радыё "Свабода"

Хача кракаўскі кангрэс і сабраў сотні удзельнікаў з усяго свету, і яго здымалі для ТВ, аб ім пісалі газеты, і прэзідэнт Польшчы ўшанаваў адкрыццё кангрэсу сваёй прысутнасцю, усё ж гэта не футбольны чэмпіянат, аб якім ведае амаль прымусова кожны жыхар краіны. Для разумення інфармацыйных працэсаў у грамадстве, для ацэнкі ступені яго гуманітарнага дасведчанасці вельмі паказальна, што аб Міжнародным кангрэсе славістаў паведаміла мас-медыя. У інфармацыйнай рускай службе радыё "Свабода" пакуль што быў згаданы толькі адзін блок дакладаў па з'ездзе — прысвечаны прозе Іосіфа Бродскага. Польскія газеты пісалі пра даклады аб Адаме Міцкевічу і перспектывах польскай мовы ў замежжы. Адна маскоўская газета адзначыла, што расійская дэлегацыя была на з'ездзе самай прадстаўнічай (спадзяюся, мелася на ўвазе колькасць прыехаўшых з-за мяжы). На што звяртаў увагу беларуская "Культура", чытаў бачыць на ўласныя вочы. Каб можна было адчуць, як выглядаюць найбольш спецыяльныя і вузкія тэмы з дакладаў кангрэсу, я назаўважэ дзве з іх: "Некаторыя паралелі ў развіцці парнага ліку ў славянскай і сербалажыцкіх мовах (са Славеіні)" і "Выбар прыставак у словах, вытворных ад рускага "слад" (з Германіі).

7. Міжславянская талка

У міжнароднай супольнасці славістаў існуе шэраг агульнаславянскіх і групавых даследніцкіх і выдавецкіх праектаў — напрыклад, агульнаславянскі дыялекталагічны атлас, тэрміналагічны слоўнікі, сумесная падрыхтоўка вычарпальнага слоўніка стараславянскай мовы, сумесная бібліяграфічная даведнік ды інш. Адзін з найбольш цікавых і выніковых сумесных праектаў — "Найноўшая гісторыя славянскіх моваў". Славісты завуць гэты праект "опальскі" — па назве польскага горада Ополе, дзе ва ўніверсітэце працуе галоўны рэдактар і каардынатар даследавання, прафесар Станіслаў

Гайда. Праект прадугледжвае вывучэнне тых змен, што адбыліся ў славянскіх мовах за апошнія 50 гадоў, дакладней, ад часу заканчэння Другой сусветнай вайны і да 1995 г. Агульны план, блізкае метадыка і адзіны фармат даследавання забяспечыць іх параўнальнасць і тым самым надзейнасць канчатковых высноў. Ужо выйшлі друкам тамы, прысвечаныя большасці славянскіх моваў. Напярэдадні кракаўскага з'езду свет убачыў новы опальскі том, на гэты раз прысвечаны беларускай мове; яго падрыхтаваў калектыў даследчыкаў з БДУ і Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук.

8. Аб чым спрачаліся

"Опальскаму праекту", дарэчы, быў прысвечаны адзін з "круглых сталоў", дзе, сярод іншых пытанняў, абмяркоўвалі сучасныя тэндэнцыі ў развіцці славянскіх моваў. Дзве з тэндэнцый — дэмакратызацыя літаратурных славянскіх моў і іх інтэрнацыяналізацыя — выклікалі найбольшыя дыскусіі. Спрачаліся наконце розных бакоў тэмы: у чым можна бачыць праяўленне гэтых тэндэнцый, як да іх ставіцца, чаго чакаць у будучым. "Ці можна лічыць носьбітам літаратурнай мовы таго тэлежурналіста, які тройчы запар кажа: "Патрыярх узяў тайм-аут?" —

ставіла рытарычнае пытанне адна дама і сама рашуча адказвала: "Ні ў якім выпадку!", але з ёй пагаджаўся не ўсе. Больш плённымі, а часам і больш гарачымі былі дыскусіі на пасяджэннях, прысвечаных абароне тых славянскіх моў, для існавання якіх ёсць пагрозы, а таксама сучаснаму нацыянальнаму адраджэнню славян.

Цікавая статыстыка: колькасць дакладаў па Кангрэсе па лінгвістыцы і па літаратуразнаўстве амаль роўная: 264 і 261 (без уліку выступленняў па праграмах "круглых сталоў"). Аднак колькасці тых, хто ўдзельнічаў у абмеркаванні дакладаў, істотна розныя: 1053 "галасы" (пытанні ці рэплікі) у лінгвістычных дыскусіях і толькі 684 "галасы" у дыскусіях літаратуразнаўцаў. Адкуль гэтая розніца — пытанне. Я думаю, справа ў большай адкрытасці мовазнаўцаў, і большай настроенасці на дыялог.

9. Жнівеньскія чытанні для ВУН

Статыстыкі наконце месца працы ўдзельнікаў Кракаўскага кангрэсу не было, але вядома, што не менш паловы з іх — універсітэцкія выкладчыкі. І я ў іх ліку. Магчыма, таму я адчувала яшчэ адзін бок Кангрэсу: акрамя фестываляў і алімпіады, ён мне нагадаў жнівеньскія настаўніцкія чытанні. Вядома, што напярэдадні новага навуцальнага года настаўнікам вельмі патрэбныя сходы, дзе можна зноў адчуць сябе вучнем і сапраўды нечаму навучыцца. Кракаўскі кангрэс быў для нас такім сходам. Мы адчулі сябе вучнямі, студэнтамі. Мы не вучылі, а вучыліся. А гэта дапамагае, перш за ўсё, — бачыць новыя гарызонты сваёй справы.

Ніна МЯЧКОЎСКАЯ,
доктар філалагічных навук, прафесар БДУ

Рэжысёр і публіцыст, спадар В. Дашук, у газэце "ЛіМ" у артыкуле-інтэрв'ю "Раніца сумных разваг" выказаў, мярка кажучы, надзіва "п'яную" думку. Мяркуйце самі...

... — Са мною могуць не пагадзіцца, аднак я лічу, што ў амерыканскім кіно наогул адсутнічае прадмет мастацтва. Усе якасныя амерыканскія карціны зрабілі еўрапейцы: чэх М. Форман, палак Р. Паланскі. За гэтымі рэжысёрамі — еўрапейская культура. Амерыка — гэта краіна, дзе няма літаратуры, музыкі, кінематографа. Гучыць па-блужэрску, але гэта праўда. Я тры месяцы жыў у Нью-Йорку і заўважыў, што амерыканскія жанчыны не разумеюць, што такое лінія ў касцюме. Вобраз Амерыкі — гэта джынсы. Рэч прымітыўная, хоць і практычная. Раней я не разумеў, чаму Амерыка так ахвотна прымае савецкіх эмігрантаў — пісьмennisкаў, вучоных. Калі б амерыканцы не папаўнялі сваю інтэлектуальную эліту, то даўно зніклі б, ператварыліся б прымітыўную нацыю. А прымітыўная нацыя — канец дзяржавы!

Кожны дзень мы глядзім пяць-шэсць амерыканскіх фільмаў. Але не адзін з іх мы не можам ўзнавіць у памяці. Гэта чыста камерцыйнае баўленне часу. Сёння мы назіраем хутчэй не крызіс кіно, а крызіс чалавека, які з'яўляецца спажывцом танныга, камерцыйнага кінематографа. Чалавек настолькі заблытаўся ў спажывецкія праблемы, што для духоўнага развіцця ў яго няма ні часу, ні жадання...

У ЮБІЛЕЙНЫ
год Адама Міцкевіча ўсё часцей зноў і зноў можна пачуць спрэчкі аб этнічным паходжанні паэта. У нейкай ступені сюды прымыкае і пытанне аб дэфініцыі (вызначэнні) паняцця Літва. Што яна сабой уяўляе — этнічнае ўтварэнне, вялікая і магутная сацыяльная папуляцыя, алегархічны клан? Пры высвятленні гэтых пытанняў некай менш за ўсё звяртаюцца да аўтарытэтнага голасу самога класіка сусветнай літаратуры.

Эпісталавы паэта сведчыць...

Пра сваю Айчыну, імя якой Літва (не Жамойць, не Жмудзе) летанісна ды гістарычная з былымі сталіцамі у Наваградку і ў Вільні, паэт гаворыць ужо ў першых радках «Пана Тадэвуша»: «litwo! Ojczyzno moja! Ty jesteś jak zdrowie...» Сюды ж дапасоўваецца і падзаглавак эпапеі — «Апошні заезд на Літве». Прачытаўшы паэму на мове арыгінала ці ў перакладзе на беларускую або рускую мовы, мы не можам не пагадзіцца, што Літвой Адам Міцкевіч называе ў адпаведнасці з тагачаснай традыцыяй сваю родную Наваградчыну, якая ўваходзіла раней у склад Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага. Пра гэта сведчаць літаральна ўсе мастацкія творы і часткова публіцыстычная спадчына вялікага сына наваградскай зямлі, зноў жа — на якой бы мове яны ні былі напісаныя.

Адносна сваёй нацыянальнай прыналежнасці наш славуці зямляк пакінуў шмат сведчанняў на старонках сваёй эпісталажнай спадчыны. Там жа мы знойдзем і словы, скажам прама, некампліментарныя пра Жамойць і жмудзінаў, г. зн. пра Літву і літоўцаў, калі карыстацца сучаснай этнаграфічнай і міналогіяй. Чытаючы гэтыя дакументы, мы лёгка пераканаемся ў тым, што Адам Міцкевіч не быў ні палякам, ні жмудзінам, ні яўрэем і нават ні татарынам, і што Літва і літвіны — гэта краіна і народ. Калі перавесці на сённяшняю тэрміналогію — Беларусі і беларусы.

Вось фрагмент ліста А. Міцкевіча да роднага брата Францішка Міцкевіча да 3 сакавіка 1841 г. з Парыжа: «...College de France, дзе я чытаю лекцыі, гэта вышэйшая школа для выпадковай публікі. Студэнтаў уласна няма. Прафесарам даводзіцца ўздзейнічаць красамоўствам, што для французцаў лягчэй, чым для мяне. Галоўная непрыемнасць майго становішча заключаецца ў тым, што я знаходжуся сярод эміграцыі. Ты не можаш і ўявіць, якое гора з гэтымі людзьмі, што замкну-

ра ў лісце ад 14 чэрвеня 1852 г. з Парыжа: «...Я чуў, што брат наш Аляксандр вярнуўся ў наваградскія краі і купіў там маёнтка. Мне здаецца, што ты павінен ведаць аб гэтым, паведамай мне, калі ласка, што гэта за маёнтка. Як табе вядома, мы ж ведаем тыя краі, і было прыемна даведацца дакладна, дзе там наш брат асёў».

26 чэрвеня 1853 г. Адам Міцкевіч піша з Парыжа ў Чылі да сябра ранняй маладосці таксама філамата Ігнаці Дамейкі: «Dara ci Ignaci!

ліся ў журботным становішчы. Кожны ўдзень і ўночы выдумваюць палітычныя праекты і шалеюць, не маючы сіл перацягнуць іных на свой бок. Ходзяць нашы і на мае лекцыі, але толькі затым, каб выведаць, да якой партыі я належу: арыстакрат ці дэмакрат? І сярдуць, што я не на гавару пра палітыку.

Цяпер, здаецца, крыху супакоіліся. У будучым годзе, калі я тут застануся, будзе лягчэй і з курсам і з эміграцыяй, якая, відаць, пакіне мяне ў спакой. Можна быць, удасца атрымаць званне прафесара без натуралізацыі, бо мне некай шкада перастаць быць літвінам (тут і далей выдзелена мною. — Я. Г.) ды і не па душы ператварацца ў французца.

З радзімы даўно не маю ніякіх вестак. Пра Аляксандра не ведаю нават, ці жывы ён.

З тутэйшых знаёмых часцей за ўсё сустракаюся з Занам, Кашыцам і ўсякай іншай Літвой. Зан часта хварэе. Брат яго Тамаш цяпер у Пецярбурзе...

А вось яшчэ радкі са студзеньскага ліста 1847 г. з Парыжа да таго ж Францішка: «Будзь толькі заўсёды ўпэўнены, што мая дзейнасць бярэ пачатак з той глебы, на якой мы выраслі ў бацькоўскім доме... Пра Аляксандра я ведаю толькі, што ён жывы і стала знаходзіцца ў Харкаве. Ён ажаніўся на дачку Францішка Тарасевіча, бывае часам у Наваградку, наведваў Завоссе...»

І зноў жа да брата Францішка пра брата Аляксандра

сваёй дачкі Марыны у Рым з Парыжа ад 19 снежня 1851 г.: «Мне прыемна, што Рым цябе крануў. Усякая душа павінна быць чым-небудзь рухома; калі яе не кранае вялікае, дык яна кешчаецца ў нізасці і подласці. Рым пакуль найвялікшая рэч на зямлі. Не многім давялося пабываць у Рыме. У маладосці я ледзь асмелваўся марыць аб гэтым. У мае часы трапіць туды было так цяжка (з Наваградка), ці цяпер з зямлі на месяц. Ты і не паверыш, як мы сумавалі па ім, чытаючы Лівія, Святонія і Тацыта... Дзе ваш завулак? Я не памятаю яго, хаця Рым адзіны горад (апроч Наваградка і Вільні), які я ведаю значна лепш, чым Парыж. Напішы, паміж якімі вуліцамі гэты завулак...»

Не абдызем увагай і радкі ліста да Багдана Залескага (малароса) ад 23 чэрвеня 1841 г. з Парыжа: «Кабінеты задумваюць штосьці адносна княства Варшаўскага, але пра нас і не думаюць. Гора нам, літвінам, і вам, русінам, і толькі на Бога ўсё надзея ды на заступнікаў Польшчы, калі яны яшчэ прызнаюць у нас сваіх суайчыннікаў...»

А вось з лістоў юнацкіх гадоў. Да Тамаша Зана ад 15 жніўня 1822 г. з Вільні ў Наваградка: «Хацелася б мне самому яшчэ праехаць па наваградскіх мясцінах, але не ведаю, ці ўдасца да першага верасня, а першага я абавязан быць на месцы...»; да Францішка Малейскага ад 16 чэрвеня 1820 г. з Коўна: «Тут нарадзіўся праект павесці мяне да мора, аднак здароўю майму марскія купанні, на думку Капальскага, карысці не дадуць. Усё ж, паколькі дарога бясплатная і ў прыемнай кампаніі, прытым можна будзе ўбачыць Мітаву, Мемель, а быць можа, і Крулевец, то калі паездка гэта адбярэ не больш двух тыдняў вакацыяў, я хацеў бы здзейсніць яе — не, не хацеў бы, — які я не пастаянны! Якраз цяпер, калі я стаў пісаць ліст і вашы лісты нагадалі мне пра вас і пра Наваградка, рашэнне маё мяняецца. Не магу ехаць на два тыдні пасля св. Пятра — дзе б я вас потым усіх разам убачыў?..»; амаль за тыдзень да гэтага — 11 чэрвеня 1820 г. з Коўна пісаў да Юзефа Яжойскага: «Убачу вас усіх, і хаця гэту заўчасную радасць атручвае дрэнны стан здароўя, з-за якога, калі яно не наладзіцца, усе канікулы страціць для мяне сваю прыябнасць, — усе ж мне будзе прыемней з вамі, чым у гэтым пракля-

тым Коўне, якое так дорага каштавала мне...»; а 27 студзеня 1820 г. паведамляў філаматам у Вільню з Коўна: «Прыходжу са школы амаль заўсёды раззлаваны ці непазаслушэнствам, ці, што бывае часцей, тупасцю вучняў. Дарэмна праца! Кідаюся на ложка і ляжу некалькі гадзін, ні пра што не думаючы, злы і кіслы. Часам хандра і злосць такія вялікія, што дастаткова дадаць дзве унцыі, каб звяр'яецца ці павесціца...»; а яшчэ крышчу раённай — 19 лістапада 1819 г. — адтуль жа пісаў Юзафу Яжойскаму: «Усё па-старому — вось першае паведамленне. Усё кепска: так выцякала б з першага, аднак скажу значна лепш, чым Парыж. Напішы, паміж якімі вуліцамі гэты завулак...»

А вось з лістоў юнацкіх гадоў. Да Тамаша Зана ад 15 жніўня 1822 г. з Вільні ў Наваградка: «Хацелася б мне самому яшчэ праехаць па наваградскіх мясцінах, але не ведаю, ці ўдасца да першага верасня, а першага я абавязан быць на месцы...»; да Францішка Малейскага ад 16 чэрвеня 1820 г. з Коўна: «Тут нарадзіўся праект павесці мяне да мора, аднак здароўю майму марскія купанні, на думку Капальскага, карысці не дадуць. Усё ж, паколькі дарога бясплатная і ў прыемнай кампаніі, прытым можна будзе ўбачыць Мітаву, Мемель, а быць можа, і Крулевец, то калі паездка гэта адбярэ не больш двух тыдняў вакацыяў, я хацеў бы здзейсніць яе — не, не хацеў бы, — які я не пастаянны! Якраз цяпер, калі я стаў пісаць ліст і вашы лісты нагадалі мне пра вас і пра Наваградка, рашэнне маё мяняецца. Не магу ехаць на два тыдні пасля св. Пятра — дзе б я вас потым усіх разам убачыў?..»; амаль за тыдзень да гэтага — 11 чэрвеня 1820 г. з Коўна пісаў да Юзефа Яжойскага: «Убачу вас усіх, і хаця гэту заўчасную радасць атручвае дрэнны стан здароўя, з-за якога, калі яно не наладзіцца, усе канікулы страціць для мяне сваю прыябнасць, — усе ж мне будзе прыемней з вамі, чым у гэтым пракля-

Яўген ГУЧОК

